

1. Berlinetik Gibraltarrera Hendaia tik barrena

Reich-eko hiriburutik Europako hego muturreraino, Gibraltarreraino alegia, lasai joan zitekeen Adolf Hitler 1940ko udazkenean. Maiatzean eta ekainean egindako erasoaldiak zirela medio, Belgikaz eta Holandaz gain Frantzia ere erabat zanpaturik zuen Führer germaniarrak.

Europako hegoaldean zituen dizipulu aurreratuekin, Philippe Pétain eta Francisco Francorekin, elkarrizketatzera joan zen urriaren 23an eta 24an. Espainiakoarekin Hendaia ko geltokian elkartu zen. Gibraltarrez, Afrikako Iparraldeaz eta Espainiak Bigarren Mundu Gerran izan zezakeen parte hartzeaz mintzatu ziren. Tren bagoi

gotortuan, gorren arteko eztabaida izan omen zen. Baina argi geratu ziren bai Führerren orduko nagusigoa, bai Caudilloaren zein Verdungo garaile ohiaren lerraketa ardatz faxistaren aldera.

2. Carte de France

Rethondesean, 1918an germaniarrak Lehen Mundu Gerrako porrota sinatu zuten lekuan, tren bagoi berean alegia, garaileek aurkezturiko armistizioa sinatu behar izan zuten frantziarrek 1940ko ekainaren 22an, Ekainaren 12tik bueltaka zebilen erabakia, Pétainek onartu, eta indarrean ezarri zen ekainaren 25etik aurrera. Latza zen frantziarrentzat. Beren armadaren desmobilizazioaz gain, okupazioak zekartzan kostuak ordaindu behar zizkioten armada germaniarrari. Lurraldeari zegokionez, hiru bosten zuzen-zuzen germaniarren menpe gelditu ziren. Gainontzekoa, Pétainek gidatzen zuen gobernu kolaborazionistaren aginduetara makurtuta. Bi lurralde horien arteko muga-lerroa Arnegitik Tourseraino zihoan eta handik ekialdera, Geneva aldera. Eskualde okupatuen artean, Atlantiko aldekoak eta Frantziako iparralde osoa zeuden. Beraz, populatuena eta aberatsena. Euskal Herriari zegokionez, Arnegitik abiatuta, Donibane Garazitik eta Donapaleutik gora zihoan lerroa. Ondorioz, Lapurdi osoa eta Nafarroa Behereko eskualde batzuk okupatuen artean

gelditu ziren, eta beste herri batzuk eta Zuberoa bere osotasunean, aldiz, Pétainen Frantzia, 1942ko azaroan alemaniarrak Frantzia osoa beren menpe ezarri zuten arte.

Jean Ibarregarai

3. Ibarneri goraintzi

Philippe Pétainen lehen gobernu kolaborazionistaren aurkezpen argazkia egin zutenean, txano, kepi eta ohiko kapelez gain, bigarren lerroan euskal txapel bat azaldu zen. Zeramana Jean Ibarregarai garaztarra genuen. Gerlari Ohien eta Familia Frantsesaren ministro izendatu berria zuten 1940ko ekainaren 16an. 1914-1918ko gerran bocheen aurka borrokatu zena, 1938az geroztik boltxebikeen beldurrez bocheen alde, hau da, Municheko akordioen alde lerrokatuta zegoen. Berak eta Frantziako eskuin muturrak izandako erradikalizazioa bistan zegoen 1934az geroztik

Espainiako Gerra Zibilaren aurrean, Ibarnek Molaren eta Francoren matxi-noen aldeko adierazpenak egin zituen mitinetan zein prentsako artikuluetan.

Espainiako gerra amaiturik, berriz, gogor aritu zen Pariseko Parlamentuan, Euskaditik zein Espainiatik iritsitako errefuxiatuen aurka. Nikolas Ormaetxea, *Orixé*, ironia handiz oroitzen zen «Uharteko jaun mera»z, Gurseko kontzentrazio-esparruan egindako egonaldia behartua zela medio. Egun oraindik euskaldun asko oroitzen dira txapela hain harro zeraman euskal faxistaz.

4. Izar judua. Afixa

Ahurraren tamainako sei buru eta ertz beltzak dituen izarra, hizki handiz bere barnean «judu» hitza duena, jantzi gainean ikusgarri eraman behar zuten juduek 1941eko irailaz geroztik. Frantzia okupatuan ere izar horia eramatea ezinbestekoa zuten juduek 1942tik. Vichyko agintariek, beren aldetik, nortasun agiritan *juif* zigilua ezarri zuten, haien nortasuna salatzeke. Kontrol horietaz gain, fitxategiak eta zerrendak egin ziren nonahi, asmo errepresiboz, eta debekuak ezarri ziren, kirol instalazioak, biblioteka publikoak, antzokiak eta zinemak erabiltzea eragozten zutenak. Halaber, Reichek hartutako jarrera antisemita ontzat emanda, Frantziako agintariek lan depurazioak eta desjabetzeak burutu zituzten. Horrela, Vichyko gobernua zein agintari germaniarrak juduen ondareaz jabetu ziren, «juduek ekonomia nazionalen zuten eragina» kentzeko aitzakiarekin. Nahiko adierazgarria dugu Baionako Edouard Gommez Vaez bitxigile juduari gertatutakoa. Bere dendaz eta etxe osoaz desjabetu zutenean, PPF alderdi eskuindarrak bere egoitza jarri zuen beheko solairuan, eta alemaniarrek etxea bahitu zuten salgai jartzeko.

5. Gurs: Barneratze- ala Kontzentrazio-esparrua?

«Esparruan sartuko bazina bihotza puskatuko litzaizuke. Aurpegi anemikoak eta begirada tristeak ikusiko zenituzke; jendea jantziak urratuta eta oinutsik. Kexa ugari eta protesta asko entzungo zenituzke. Janaria ongi egina dago baina oso urria da. Anemikoez gain, era guztietako gaixotasunak daude: dela tisia, dela sifilisa, eta 60 urteko zaharrak, erraz irudikatuko duzun egoera fisiko zein psikikoan.» Horixe zen Gurseko «Barneratze-esparruaz» bisitari batek egindako salaketa, eskutitz batean jasotakoa. Antzeko asko daude, barneratuen samina adierazten dutenak. Izan ere, harrera-leku izateko sortutako eremuek kontzentrazio-esparruen ezaugarriak izan zituzten laster. Honela laburbiltzen zuen «Gesalibar» izengoitiz sinatzen zuen errefuxiatuak euskara jatorrean: «Eskubide motzak, janaria ez ugari, zaindari gehiegi». Egoera hori, konpondu beharrean, okertuz joan zen, eta Espainiatik alde egindakoentzat behin-behineko aterpe gisa sortu zenak, Bigarren Mundu Gerraren eraginez,

kontzentrazio-esparruen ezaugarriak hartu eta jarraipen luzea izan zuen, 1945eko abendura arte.

6. Artea txarrantxa artean

Leku txarrenetan lagun hoberenak egiten omen dira, eta egoera latzenetan gogo bikainenak azaleratzen. Kontzentrazio-esparruetako arte lanak horren adierazle dira. Garai zailak ziren, gerra galduta, Espainiatik alde egindakoentzat. Frantziako agintariek Bramen, Le Verneten, Gursen... eraturako kontzentrazio-esparruetan, Francoren azken parteak zioenez, «desarmaturik eta gatibu» zeuden. Hala ere, argi zuten faxismoaren eta sozialismoaren arteko lehia, demokraziaren

eta totalitarismoaren arteko borroka amaitu gabe zegoela. 1939ko udaberriaz geroztik, eztabaidak, etorkizunerako taktikak eta egitasmoak, formakuntza, arte eginkizunak burutu zituzten. Txarrantxaren beste aldean faxismoa gorantz zihoan bitartean, miliziano eta gudari izandakoek harro adierazten zuten sozialismoarekiko eta demokraziarekiko atxikimendua buztinez egindako izar sozialistaren bidez.

7. Heriotzara deportatuak

1942ko ekainaren 11n deportazio masiboak hasi ziren. Wannseen hartutako «auzi judua amaitzeko behin-betiko erabakia»ri eutsiz, kopuru zehatzak bezain handiak jarri zituen Adolf Eichmannek Frantziako, Belgikako eta Herbehereetako SS arduradunentzat. Jarduera horrekin bat egin zuten Frantzia ez okupatuko agintariek. Baionan sarekadak ugaldtu ziren, eta Gursen gatibuen leku aldaketak antolatzen hasi ziren. «Helmuga ezezaguneko konboi»en eufemismoaz baliatuta, milaka lagun -14 000, Claude Lahariren arabera- Gursen kamioietan sartu, eta Oloroneko geltokitik Drancy, Le Vernet, Rivesaltesko esparruetara eraman zituzten. Eta handik Auschwitzera. Baionatik ere juduen eta beste *inde-*

sirable batzuen sarekadak antolatu zituzten Auschwitz-Birkenau erailak izateko Bordele aldean atxilotutakoekin batera. Bordeletik, 10 konboi atera ziren gutxienez 1942ko uztaila eta 1944ko maiatza bitartean. Gursetik, berriz, 4 konboi abiatu ziren Auschwitzera 1942ko abuztuaren 8tik 1943ko martxoa bitartean. Horietaz gain, beste hainbat eta hainbat bidaiak egin ziren Le Verneten edo Rivesaltesen zehar heriotzaren esparru famatu horretan bukatzeko. 1939an harrera-leku gisa eraturako eremuak azken zigorrarekin amaitzen zen kate-maila tamalgarria bilakatu zituzten 1940-1944 bitartean Frantziako agintariek.

Pekotxetako auzoa.
Arnegi.

Nikolas Ormaetxea, Orixe

Gerra Zibilaren garaian atxilotu zutelarik, Nikolas Ormaetxea, *Orixe*, (1888-1961) sei hilabetez preso eduki zuten Iruñeko San Kristobal gotorlekuan. Handik atera ondoren, atxilotu egin nahi izan zuten berriro 1938an, baina Iparraldera ihes egitea lortu zuen. Donibane Lohizunen urte pare bat zeramala, alemanak sartu ziren, eta hiru hilabete eta erdi pasatu zituen Gurseko esparruan.

Gursi buruz:

<http://www.bazenbehin.net/irun/gurs/gurs2010/esp/gurs.html>.

Jean Ibarregarai

Idorreria

NIKOLAS ORMAETXEA, *Orixe*

Kanta behar dut dakizun nekhea.
Holako nekerik, nehun badea?
Batak egiten omen du xixtor gogorra,
bertzeak ur mehea?
hirugarren batek, haren zortea!
erditzen du erditzen du haizea!

Gerla denborako idorreria,
aski jan gabeko ahuleria.
Lau egun jan eta ere, ez zaut betetzen
ertzearen erdia.
Pusa ta pusa banendi balia...
Alferretan alferretan guzia.

Bigarrenez noa kabinetera
chanza hobearen entseiatzera.
Ez banu sekula santan nik ezagutu
Uharteko jaun mera!
Donibanetik uda pasatzera
igorri nau igorri nau Gurs-era.

Horen erdi nindagon kokoriko
haurrik ote zitzautan etorriko.
Zainak lehertu ponduan, begiak gorri
ez nexka ez mutiko.
Beldur nintzen antchuen iduriko
nindakela nindakela bethiko.

Hirugarrenez banizun ustea
garait nezakela nere nekhea.
Aspaldi jan eskas eta mehatua zen
ene bare sarea.
Bi umez izortu zaut sabelpea
etendura etendura doblea!

Haizatu dut ene malur zaharra
egun oroz biz iten dut beharra.
Uzkurtu nizan orduko atheratzen zaut
urhe mokor azkarra.
Bidarraiko jana ez duk hondarra
badik nunbeit badik nunbeit indarra!

Etsaigoa behar badut ahantzi,
othoi, Jauna, enetzat induljentzi!
Ez beita sobera gogor jaun horrentzat nik
gorde dudan sententzi.
Jana egin eta naizela jantzi
«Ibarneri Ibarneri goraintzi!»

© Orixe

www.susa-literatura.com

Florentino Goikoetxea

Hizketaldi bat

COMÈTE

Florentino Goikoetxearen objektuak

Goikoetxeatarrak eta Bernardo Atxaga Alzueta zaharrean.

Hernaniko herrigunetik atera, industrialde hondatu bat zeharkatu, eta bazter lasai bat azaltzen da haren bizkarrean, eta ibaia bertan, Urumea, eta harrizko zubi bat. Ura sakon doa, garbi, sastraka eta zuhaitz txikiak alde batean zein bestean dituela, zuzenik gabe, bihurgune luze bat osatuz. Amuarrainak sumatzen dira korronteak enbarazu gutxi egiten duen putzuetan. Izokinik ez, nahiz urte askoren buruan berriro ba omen diren. Albiste izan da prentsan: «Norvegiako edota Groenlandiako itsasoetan bizpahiru urte igaro ondoren, milaka kilometro igeri egin eta jaio ziren ibaietara itzultzen dira izokinak. Halaxe gure lurraldekoetara ere. Urumean laurogeita zazpi ale kontatu dira dagoeneko, Elorrabiko presan, eta Orian, Orbeldin, berrogeita hamabi».

Zubiraino eraman nauen gidaria eta biok begira gelditu gara zubitik, ea izaki titaniko horietako bat ur lasterrean jauzika ikusten dugun; baina ura urari darraio, zipriztinka. Ez da besterik.

Gidaria Florentino Goikoetxeari buruz hizketan hasi zait.

GIDARIA: Hemendik hurbil dagoen Alzueta baserrikoa zen. Pentsatu behar da nola egongo zen inguru hau orain dela ehun urte, haren gazte denboran, Gerra Zibila hasi aurretik. Bazter hau bezalakoa izango zen dena, ez fabrikarik eta ez ezer, natura bere edertasunean eta baita bere gogortasunean ere. Florentino eta bere antzeko batzuk, baserriko semeak, ez ziren agian izango Dersu Uzala gizon adaniko haren tankerakoak, baina Hernaniko kaletarrak bezalakoak ere ez. Haien bizitza baserriko lana izango zen, ehiza, arrantza. Mendira joan eta lepazuriren bat harrapatu, edo lepahoria, igaraba, ipurtatsa...

Bernardo Atxaga: Gaur egun ez da holako piztiarik izango hemen, eta izenak berak ere galduta daude gehienak. Baina egia da lehengo baserritarrek oso gogoan izaten zituztela. Lorenzo Zulaikaren bertso hura gogoratzen zait: «Prizti ori da oso gaiztua, ipurtatxa du izena, dudarik gabe euki biar du, bizkarra oso gizona...».

G.: Ipurtatxa harrapatzeagatik dirua ematen zuten. Azkonarrarekin ere halaxe izaten zen. Baina, nolana ere, sos gehiago aterako zuten izokinak harrapatu eta jatetxe eta holakoetan salduta. Handiak izaten ziren. Urumea honetan harrapatu zen azken izokina, Florentinok eta «Eltzekondo» esaten zioten fortzudoak harrapatu zuten. Hogeita hamabost librakoa izan omen zen.

B. A.: Nola harrapatzen zituzten?

G.: Garranga esaten zaion sarde batekin. Normalean hiru hortzekoak izaten ziren, baina baita bostekoak eta zazpikoak ere. Zazpikoarekin bi harrapatuko ziren agian. Egunsentia baino lehentxoago joaten ziren haien bila, eta ez zubi honetara, baizik eta Karabel izenekora. Izan ere, iluna behar izaten da izokina harrapatzeko, arrainak ez dezala ikusi ez garranga eta ez arrantzalea. Egunez joanez gero, berriz, hostoa, garoa eta holakoak bota behar ziren izokina zegoen lekura. Eta gero, indarra behar zen. Ez zuen edozeinek menderatuko hogeita hamabi libranko arraina. Baina Florentino gizon handia zen, eta Eltzekondo zer esanik ez. Borroka grekoerromatarreko Amerikako txapelduna Bilbora etorri zenean erakustaldiak egitera, Eltzekondo jarri zioten aurkari. Borrokari profesionala zela esan daiteke. Erakutsiko dizut gero bere argazki bat *Deportes tradicionales de fuerza en España* liburuan datorrena.

B. A.: Jende asko ibiltzen al zen izokinak harrapatzen?

G.: Garrangarekin behintzat ez. Gerra aurreko urte haietan debekatuta zegoen. Florentino eta Eltzekondo furtiboak ziren.

B. A.: Eta zer lan egiten zuen Florentinok bestela? Baserrian aritzen al zen?

G.: Zer edo zer bai, agian. Baina gehiena etxek kanpo. Txanela bat zeukan, eta harekin ibiltzen zen hondar bila. Hori zen haren lanbide nagusia gerra aurreko urteetan. Ez du jende askok jakingo, baina lehengo denboretan hondarra ogibide izan zen. Félix Elejalderen *Pasado, presente y futuro de Loiola* liburuan, Urumea ibaiaren inguruko gauza asko irakur daitezke, eta tartean hondarra. Florentino Goikoetxearen izena azaltzen da hondar-biltzaileen artean. Azkenekoarena ere bai, Arruti zuen deitura.

B. A.: Argitu, mesedez, hondarraren kontu hori.

G.: Donostian, hondarra pilatzen zen ibaiaren ahoan, Santa Katalina eta Kursaal zubien inguruan. Gizonak hara joaten ziren beren gabarra eta beren txanelekin, itsasbehera baino lehentxoago beti, izan gau edo izan egun argi, eta itsasbeherak irauten zuten bitartean sartu uretara beren palarekin eta

Txanela Altzueta sagardotegiko paretan

Florentino Goikoetxearen objektuak

* Bertso berriak ipurtaxari Lorenzo Zulaika k jarriak

Egiak garbi esango ditut, aстера nua benetan, gero damurik eduki gabe esan gabeko penetan; prizti gaiztuak kalte aundiak egiten ditu gauetan, amasei txito eramán zitun goiz-alde baten lauetan, olako markik egin duanik ezta alaja zuzena.

Prizti ori da oso gaiztua, ipurtatxa du izena, dudarik gabe euki biar du bizkarra oso gizona; egartziz dana betia zeukan negurako almazena, kasik-kasikan itoko luke korridetako zezena, gauza kaskarra baldin bada're ezta alaja zuzena.

Pentsatu nuen abisatzia nere laguntxo bateri, orrelakuak arrapatutzen asko saiatzen danari; etorri eta galdetu ziran: «Nundik dabil prizti ori?»; erantzun nion: «Metan azpian badauka luma ugari, antxe gordia egongo dala anka-arraston diruri».

Enemigua beti badago bizi danentzat munduan

Florentino Goikoetxearen objektuak

orrelakorik eifngo zuanik asko uste ez genduan; amasei txito ito ta eraman, an zeuzkan zulo onduan, aik ikusita jarri nitzaden Judas zarraren moduan, sardiarekin sasiatzeko ateratzeko orduan.

Gorde-lekutik atera-azitzen ezтира oso samurrak, obeko degu kendutzia guk meta azpiko egurrak, orduan laister aterako'ute bere lekutik zakurrak; nere lagunak esan ziraden: «Ez gero egon bildurrak!»; erantzun nion: «Sardiarekin autsiko dizkat ezurrak!»

Prizti ondoren pasatu giñun ia iru gau osuak, katarruakin ito biarrik, etziran oso gozuak; sasirik-sasi, arkaitzik-arkaitz ibillera penosuak, alare etziren asko lagundu inguru edo auzuak. berriz orlakoik gertatzen bada jarriko dizket lazuak.

Atterrissage d'Aviateurs ou Parachutistes

AVIS TRÈS IMPORTANT aux Populations

Le Field Commandant rappelle une dernière fois à la population française que le fait d'héberger, de cacher, d'aider ou d'assister de quelque manière que ce soit, même passagèrement, des aviateurs ou des parachutistes anglais ou américains expose ceux qui s'en rendent coupables À LA PEINE DE MORT.

D'autre part, le Field Commandant récompensera toute information qui contribuera à l'arrestation des fugitifs indiqués ci-dessus par LA LIBÉRATION DE PRISONNIERS de guerre appartenant à la région.

VERY IMPORTANT WARNING TO THE POPULATION

The Field Commander reminds the French population for the last time that the sheltering, hiding, aiding or assisting in any manner, the passing of aviators or parachutists, English or American, is done so under the penalty of death.

On the other hand, the Field Commander will compensate for information leading to the arrest of these fugitives by releasing prisoners of war taken from this region.

Shown here and on the next page are signs that were posted throughout France in World War II, warning the French about helping Allied airmen.

These two posters were acquired by Herb and Millicent Brill, who persuaded two French museums to make copies available to AFES.

hondarra ateratzen zuten gabarrara. Bi tontor egiten zituzten gabarran, aurrean eta atzean, orekari eusteko. Gero, itsasgora hasten zenean, Loiolara eramaten zuten beren hagekin bultzaka, eta «Portutxo» izeneko tokian deskargatu. Hamabost tona inguru gabarra bakoitzean. Portutxon enpresa eroslearen ordezkaria egoten zen. Hark begira kalkulatu, eta kontuak egiten zituen gabarrariekin. Hiru hondar mota omen ziren: txuria, gorria eta beltza. Etxegintzarako erabiltzen zen, edo abereei azpiak egiteko, eta baratzeetarako ere bai.

B. A.: Nola sartzen ziren uretara hondar-biltzaile horiek?

G.: Ba, manta zahar batekin egindako galtzekin eta aurreko mantal batekin. Zortzi ordu inguru uretan, edo gehiago. Ordeko jantziak ere eramaten omen zituzten txanelean, lana bukatutakoan aldatzeko. Lan gogorra, benetan.

B. A.: Florentino Goikoetxea noiz hasi zen lan horretan?

G.: Hamazortzi urte inguru zituenean, aitak txanela erosi zion, ikusten baitzuen Iparraldera joaten zela eta kontrabandoan ere bazebilela, eta ez baitzitzaion, nonbait, semearen ibilera hori gustatzen. Florentino bizikletan joaten zen Loiolaraino, eta han txanela hartu eta Santa Katalina zubirantz joaten zen. Diotenez, hondar-biltzaileek lasterketak egiten zituzten nor lehenago ailegatu. Aurrena ailegatzen zenak, noski, tokirik onena hartzen omen zuen, «Txoko» esaten ziotena. Azkenak, berriz, txarrena. «Kakategi» esaten zioten lekua izango zen, noski, txarrena. Baina 1936an, Florentinok Iparraldera jo zuen, han lan egiteko asmoz, nik uste. Ez zen ume bat. Bazituen 38 urte ordurako. Gerratik ihesi joan ote zen? Ez zait iruditzen. Bere lagun Eltzekondo fortzudoa ELAkoa omen zen, eta izan omen zuen istiluren bat, baina Florentinok, nik dakidala, ez. Ideologiarik ere ez zuen, ez zitzaion ezagutzen behintzat. Hura Iparraldera joan eta etorri ibiltzen zen lehendik ere, kontrabandoan. Auskalo, agian Iparraldean gertatu zen Gerra Zibila atera zenean, eta han segitzea erabaki zuen.

B. A.: Hainbat urtez ez zen bere arrastorik izan, baina iritsi zen 1940. urtea eta Florentino Goikoetxea berri bat erne zen, Historiaren orrialdeetara pasa dena. Comète sareko mugalari nagusia bihurtu zen. Nire gidaria zarenez, emadazu Comète sarearen berri.

G.: Ni baino gidari hobea zenuke Juan Carlos Jiménez de Aberasturi. Liburu bat idatzi zuen, gai hauei buruz jakin-mina daukaten guztientzat ezinbestekoa: *Askatasunaren bidea*. Baina, azkar esanda, Comète sarea pilotu aliatuei laguntzeko organizazioa izan zen. Alemanian edo Belgikan eroritako pilotuak salbu ateratzen baziren, Comètekoek jaso, eta nazien atzaparretatik urruntzen zituzten. Okupaturiko Europa gurutzatu ondoren, Euskal Herria zen azken helmuga, Bidasoa ibaia. Bidasoa zeharkatu, eta Donostiara jotzen zuten, eta handik Bilbora, enbaxada britainiarra. Gero Gibraltarrera, eta Gibraltarretik Londresera.

Comète sarea bere neurrian ulertzeko, nahikoa da naziek Iparraldean jarri zituzten kartelak ikustea. Ohar beldurgarria zen. Pilotu edo paraxutista aliatuei laguntzen zienak heriotza zigorra izango zuela jakinarazten zuen. Edozein modutara laguntzen zienak, *même passagèrement*. Begira zer arrisku hartzen zuten Comète sarekoek. Pilotuak «azken geltokian» gordetzen zituztenek, batez ere. Kattalin Agirre izeneko andreak, esate baterako. Edota, Florentino Goikoetxea eta bere kideek, pilotu haiek Sokoan edo Ziburun hartu eta mugaren alde honetara ekartzen zituztenek.

B. A.: Ihesaren azken tarte hori ez zen samurra izango.

G.: Ihesaren unerik arriskutsuena zen, naziek zehatz eta mehatz zaintzen baitzuten muga. Pilotuak, normalean, Daxen jaisten ziren trenetik. Handik, bizikletan, Ziburura eta Angelura etortzen ziren. Frantses itxura hartuta, noski, mozorrotuta. Ziburutik eta Angelutik, berriz, Donibane Lohizunera, Kattalin Agirreren etxera. Etxea Bidegain Berri baserria zen, eta hantxe gelditzen ziren pilotuak harik eta Florentino Goikoetxeak eta Dédéek hartzen zituzten arte. Gero, Donibane Lohizune-Sokoa, Sokoa-Urruña, Urruña-Xondoko gaina. Handik Enderlaza aldera jaitsi, Bidasoa zeharkatu, Erlaitz mendia igo, eta Sarobe baserrira. Han deskantsatu, eta Erreteriarra. Erreterian trolebusa hartu et Donostiara, Armendariz sare-kidearen etxera. Gero Armendarizekin autoz Bilbora, kontsulatu britainiarra, eta handik, esan dudan bezala, Gibraltarrera eta Londresera. Pentsa zer bidaia latza! Eta pentsa pilotu batzuek bi aldiz egin zutela! Erori behin, itzuli Londresera, berriro hasi Alemaniaren aurkako misioetan, berriro erori, berriro jarri *Comète* sarearen eskuetan eta Bidasoa zeharkatu.

Gogoan eduki behar da garai hartan oso zaila zela hegazkin bat Londresetik Alemania bonbardatzera joatea. Iparrorratz bat eta mapa bat, hori besterik ez zuten ibilbidearekin asmatzeko. Esperientzia handiko pilotuak behar ziren. Horregatik zen hain inportantea eroritako pilotuak salbu ateratzea. Horregatik kastigatzen zuten hain gogor naziek haiei laguntza ematen ziena.

B. A.: *Comète* sarearen argitalpen batean irakurri dudanez, muga zeharkatzerakoan Florentino izaten zen gidari, eta, normalean, hiruzpalau pilotu joaten ziren haren orpotik. Atzesku, berriz, Dédée izeneko emakumea. Nor zen Dédée?

G.: Buruzagia, *Comète* sarearen sortzailea. Belgikarra zen, eta Andrée de Jongh zuen benetako izena. Emakume miresgarria. Nahiz eta buruzagia izan, *komandantea*, Euskal Herriko mugara etorri eta pilotuak pasatzen ibiltzen zen Florentinorekin batera. Oso andre txikia zen, itxuraz ahula. Aurreneko ibilaldian, Florentinok ez omen zuen berarekin abiatu nahi. Dédéek esan omen zion: «Egin dezagun proba». Egin zuten, eta Dédéek garbi utzi zituen gauzak. Ikaragarri emakume bizkorra eta ausarta zen. Preso hartu zuten gero, 1943an, Kattalin Agirrerekin batera, hain zuzen ere Bidegain Berri baserrian. Auzoko morroi batek salatu zituen, nonbait. Deportatu egin zuten Ravensbrückera, baina bizirik atera zen. Florentinoren lagun handia egin zen. Bizitza osoan izan ziren lagun.

B.A.: Florentino Goikoetxea leienda bat bihurtu zen azkenean, ezta? Hutsik egiten ez zuen mugalariaren fama hartu zuen.

G.: Badakizu zenbat pilotu pasa zituen? 227! Batez ere ingelesak, kanadarrak eta amerikanoak. Ia lau urte jardun zuen eginkizun horretan, eta ez zuen pilotu bakar bat galdu. Diotenez, pilotu batzuk, mendian ibiltzeko ohiturarik ez zutenak, erkinduta geratzen ziren bidean, pauso bat emateko gauza ez zirela. Holakoetan Florentinok bizkarrean hartzen zituen, eta aurrera! Gero, maldan gora zihoazela-eta, gauza bera esaten omen zien beti pilotuei: «200 mètres! 200 mètres!». Alegia, berrehun metro falta zirela gailurreraino. Berrehun metro beti. Bere arauak ere bazituen. Pilotuei apretak ematen zizkien ohiko oinetakoen orde. Gero, botila koñaka gordetzen zuen mendiko toki jakinetan, barruak berotzeko edo.

Bere eginkizuna ez zen bukatzen pilotuak Sarobe baserrian uzten zituenean. Iparraldera itzultzen zen segidan, harako korreo eta mezuekin. Holaxe, harik eta

Dédée

1944ko uztailean mendiko patruila nazi batek metrailatu zuen arte. Zaurituta, zeramatzan paperak zuhaitz-zulo batean ezkutatzea lortu omen zuen, baina ez alde egitea. Harrapatu eta Baionara eraman zuten. Sumatuko zuten Erresistentzian zebilela, eta sendatutakoan galdeketa egin nahiko zioten. Luze gabe, Erresistentziak bere erreskatea antolatu zuen, eta baita askatzea lortu ere. Naziz moztortutako bi kidek ospitaletik atera eta gordeleku batera eraman zuten.

B. A.: Ordurako ez al zegoen fitxatuta? 1944an, alegia, mugalari hiru urte baino gehiago egin ondoren. Ez zen egongo, noski, zeren bestela zaintza gogorragoa jarriko zioten ospitalean.

G.: Erresistentziakoa zen jendarme batek askatu zuen, Antoine Lopez zuen izena. Erresistentziako beste kide bat eta biak ofizial nazien moduan jantzita joan ziren ospitalera, eta atera egin zuten. Dokumentazio faltsuarekin atera ere. Egin zioten karnetaren arabera, Florentino frantsesa zen, «Jean Etcheto» izenekoa, Azkainen jaiotako *cultivateur* bat. Jiménez de Aberasturiren liburuan ikus dezakezu

karnetaren irudia.

B. A.: Ez dut imajinatzen Florentino Goikoetxea bere bizitza eta ekintzak kontatzen. Eta, alde batera, pena da, paradoxa itsusi bat sortzen baita. Nazien aurka ezer egin ez zutenek—Jean Paul Sartrek, adibidez, Vladimir Jankélévitchi edota Alan Ridingi sinisten badiegu— idatzi egin zuten gai horren inguruan, eta, noski, beren burua toki onean utzi; beste batzuek, kontrakoa, asko egin, eta gutxi esan. Eskertzekoa da Jiménez de Aberasturi bezalako historialarien lana. Eta historialariak aipatu ditudala, Marc Blochen etsenplua dator kit burura. Naziak fusilatu zuten.* Hark ere idatzi izango zukeen bizirik atera izan balitz, eta Sartrek eta abarrek baino ederrago, zalantzarik gabe.

G.: Florentinok ez zuen ezer idatzi, noski. Kontatu ere, ia ezer ez. Alzueta baserriko bere ahaideek hala esaten dute. Bera lehengo gizon hura zen, mendikoa, ipurtats, igaraba, izokin eta abarren bila ibiltzen zen ehiztaria, hondar lanean aritutakoa. Ez zen hitz askokoa. *Comète* sarean zergatik sartu zen ere ez dakigu. Batzuek esango dute diruagatik izan zela, baina ez dut uste. Ez zuen dirurik egin. Gehienez ere, soldata bat jasoko zuen. Eta esan beharra dago beti izan zuela Dédéeren eta pilotu aliatuen errespetua eta maitasuna. Bisitan etortzen zitzaizkion. Eta hil zenean, Erresuma Batutik eta leku guztietatik etorri ziren pilotuak hiletara.

B. A.: Kondekorazio eta ohore militar asko izan zituen, ezta?

G.: Bai. Berak eta Kattalin Agirrek, asko. Jendea harritu egingo litzateke haiekin album bat egingo bagenu. Alde horretatik beste batzuek baino suerte handiagoa izan zuen Florentinok. Juan Manuel Larburu, esate baterako, beste hernaniar bat, Jon Zabaleta marrazkilariaren familiakoa, Alemaniara deportatu zuten Erresistentziarekin kolaboratzeagatik, eta ez zen inoiz itzuli. Larburu ere Bidegain Berrin harrapatu zuten. Izan ere, berak eta bere emazte Frantzia Usandizagak kudeatzen zuten baserria, *Comète* sarearen gordelekua.

Juan Manuel Larburu

* Marc Bloch Erresistentziaren kide bihurtu zen 57 urteko zela. Atzeman egin zuen Gestapoak, eta Montluceko presondegira eraman torturatu ondoren; luze gabe, 1944ko ekainaren 16an, fusilatua izan zen.

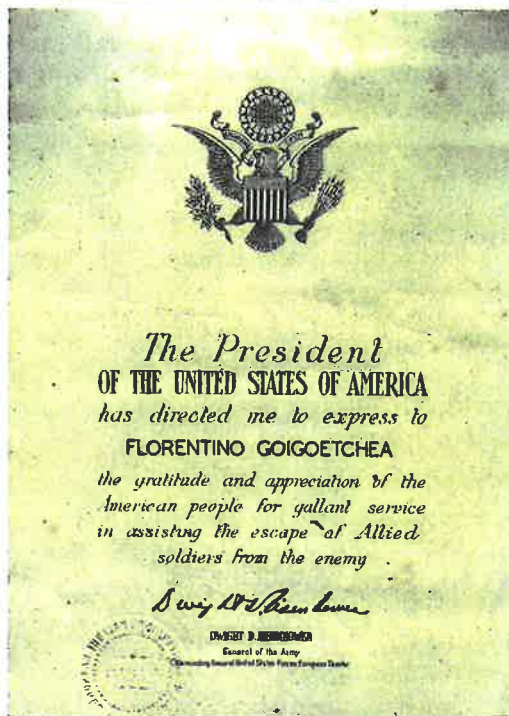
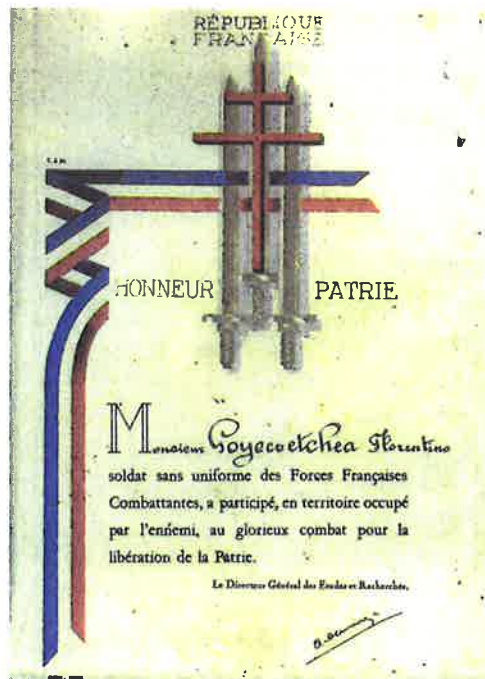
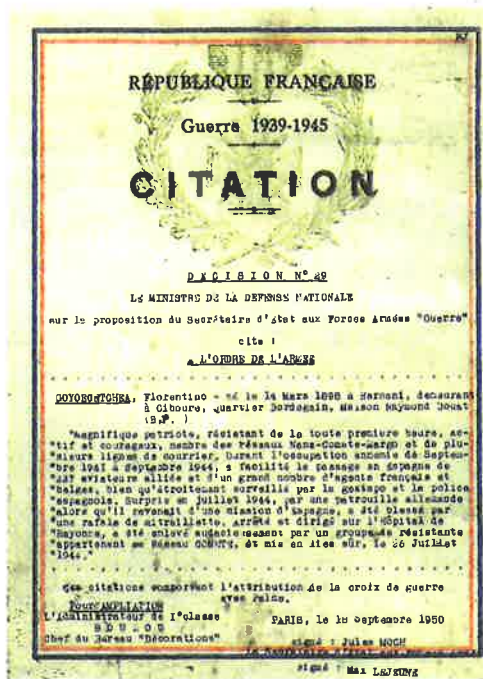
«Egun horretan, ilunabarrean—azaldu zuen Étienne Blochek, historialariaren semeak—, aita eta beste hogeita bederatzirese Montluceko presondegitik atera zituzten kateatuta, eta kamioneta batean sartu. Ordubeteko bidea egin ondoren, ibilgailua Saint-Didier-de-Formans herrixkaren inguruko soro baten ertzean geratu zen. Aita eta bere kideak metrailadore tiroz eraitsiak zituzten. Ez ziren denak hil, hala ere. Haietarik bi bizirik atera ziren.»

Saint-Didier-de-Formans-eko soroan monumentu bat dago orain gertatutakoa ez dadin ahaztu. Baina, Marc Blochi dagokionez, bada beste zerbaite ere, kontaera bereziki bat, ahoz aho zabaldutakoa:

«Presoak soroaren ertzean zeuden lerroz lerro, fusilamendurako prestaketak egiten ari ziren soldaduei isilik begira. Luze jo zuen, metrailadoreak arazoren bat zeukalako, baina azkenean konpondu zuten, eta bi soldadu armaren ondoan eseri ziren, bata bala zintari eusten eta bestea tiratzaile posturan. Orduan, preso haietako bat, artean mutil koskor bat besterik ez zena, negarrez hasi zen. Marc Bloch harengana zuzendu zen, eta, denak hoska ari baziren ere, etxeokak izendatzen edo otoitz egiten, garbi entzuteko moduan esan zizkion hitz hauek: «Ez izan beldurrik, mutiko. Balek ez dute minik egiten». Segundo batzuk geroago, metrailadorearen lehen tiro-jasa jaso zuten.»

<http://www.marcbloch.fr/souvenirs.html>

Florentino Goikoetxearen objektuak

B. A.: Guztiek merezi lukete album bat egitea, baina oraingo honetan Florentinoren egin beharko dugu.

G.: Bere aurreneko dokumentu ofiziala erakutsi beharko genuke album horretan, Frantziako *carte d'identité* delakoa, hirurogei eta zazpi urterekin eman ziotena. Gaurko egunetik begiratuta harrigarria dirudi, baina Florentino inolako dokumenturik gabe bizi izan zen alde egin zuen urtetik, 1936tik, *carte* hori eman zioten arte, 1965 arte. Nazionalitaterik gabe. Eta kontuan izan Ziburuko udaletxean egiten zuela lan! Hor ere ikusten da zenbat aldatu diren garaiak.

Virila santua, bederatzigarren mendean Leireko abade izan zena, basora atera omen zen behin ibili bat egiteko asmoz, eta, erresiñol baten kantuak erakarrita, iturri baten alboan eseri zen hura entzutera. Kantua iturriko ur txirraiaren hotsarekin nahasten zen, are ederragoa bihurtuz, eta Virila abadea atsegin handiz egon zen hantxe harik eta, zeru-lainoetan ilunabarra antzemanaz, altxatu eta monasteriora itzultzeari ekin zion arte. Monasterioan, ordea, dena zen desberdin: eraikuntzak, eliza bera, handiagoak ziren; monjeak, berriz, berarentzat ezezagunak; monjeentzat, bera ezezaguna. Hizketan, galdezka, dena argitu zitzaaien guztiei: Virila santuaren entzunaldia ez zela nolana bikoia izan, ezpada 300 urtekoa. Miraria zuztartzeko, erresiñol bat etorri zitzaaien mokoan urrezko abade-erastun bat zekarrela.

Gidaria eta biok Urumea ibaiari begira geunden bitartean ez zen azaldu izokinik, ezta, sastraka artean, igaraba, ipurtats, lepahori edota lepazuririk ere; baina txoriak kantuan aritu ziren denbora guztian, tartean erresiñol bat edo erresiñola imitatzen zuen zozoren bat ere bai, eta uraren hotsa lagun, eta lagun baita ere ur lasterraren mugimendua, sentitu gabe joan zitzaigun denbora. Konturatu baino lehen pasatu zitzaizkigun, ez Virila santuaren 300 urteak, edo Rip Van Winkleren 20ak, baina bai arratsaldeko ordu guztiak.

—Iluntzen ari du. Joan gaitezen monolitoa ikustera —esan zidan gidariak.

Bertatik bertara zegoen monolitoa, Altzuetan baserrira abiatu eta ezkerretara, bide ertzeko berdamenean. Oso soila: zubi baten irudikapena. Mezua ere, soila: Comète sarea pilotuak alde batetik bestera pasatzen zituen zubia izan zela, Alemania edo Belgikako lur arriskutsuetatik Gibraltarrera.

G.: Monumentua ekitaldi berezi batekin inauguratu genuen 2006an. Comète sarea zela-eta Hegoaldean egindako lehen ekitaldi instituzionala izan zen. Hernaniko udalari proposatu nion ideia, eta orduan argitaratu zen Jiménez de Aberasturiren liburua ere. Lehenengo ekitaldi hartara pilotu ugari etorri ziren, Estatu Batuetatik, Kanadatik eta Erresuma Batutik, denak ere adin handikoak, noski, baina denak irribarretsu, pozik ospakizunarekin. Ekitaldia, Hernaniko udaletxean, zoragarria izan zen, eta gero bazkaria izan genuen baserrian, Altzuetan. Geroztik urtero

egiten da ekitaldi hori. Jakina, garai hartako piloturik ia ez da gelditzen, baina haien memoria, Florentinorena edo Dédéerena bezala, ez da galtzen. Gurutze txiki horiek lekuko. Ikustezu zer daukaten idatzita? Intsignia moduko horretan, *WW2 Escape Lines Memorial Society*. Eta letra txikiagoan, *We remember*, «gogoan daukagu». Gero, gurutzean bertan grabatuta, *Remembrance*, «gomutan», «oroituz».

Florentino
Goikoetxearen
objektuak

Gomuta egitea, oroitzea, iraganeko gertaerak orainera ekarri eta, modu intelektualean edo fantasmaticoan, berriro bizitzea, ez da bakarrik ahalmen oinarri-oinarrizkoa, naturak erotu ez gaitezen gure zeluletan itsasten duena, edo areago, naturak berak irauteko behar duena, bulkada sexualaren pareko zerbait; ez da bakarrik –zehaztu dezadan– izokinak behar duena Norvegiatik edota Groenlandiako itsasoetatik bere jaioterrekara itzultzeko, hartara espeziearen segida bermatuz; gomuta egitea, oroitzea, heriotzaren inpaktua leuntzeko modu nagusia ere bada. Zehatzago: bizirik gelditu denak hil denaren aurrean sentitzen duen lotsaren aurkako defentsa da. Psikologo afizionatuek esango luketen bezala, gogoratzeak, gogoratzen dugula pentsatzeak, uhin positiboak sortzen ditu gudan.

Heriotzarekin duen lotura dela eta, soldaduak ibilitako lekuetan eta gerra ondorenetan erretzen da indartsuenik oroitzea, eta ez da munduan armada bat, erregimentu bat, batailoi bat, hura estuki zaintzen ez duenik: memorialak direla, urteurrenak direla, zeremoniak, dominak, elkarteak, musikak, otoitzak, epitafioak. Gainera, dagoeneko hiru mila urte joan direla Troiako gerra gertatu zenetik, bidea egina dago, eta estereotipatuta daude oroitzea helburu duten mugimenduak, jaioterrekaren bila abiatzen diren izokinenak bezainbat. Erretorika bat da nagusi –edo poesia bat, auskalo!– eta dena dago loturik, denak du tradizio. Urumeako zubiaren ondoan dauden gurutze horiek ere, «Remembrance» diotenek, Lehen Mundu Gerran idatzitako poema bat hartzen dute gogoan, Laurence Binyonen «Ode of Remembrance».

G.: Orain dela hiru bat urte oso zeremonia berezia egin zen hemen. Ez ziren pilotu ohiak bakarrik etorri. Soldadu berezi britainiarrak ere etorri ziren, Afganistanen-eta ibilitakoak. Oinez egin zuten Belgikatik honainoko bidea, pilotu erorien arrastoan. Inpresioa egin zidan. Ofizial batek Binyonen poema irakurtzeari ekin zion, eta stanza bakoitzaren bukaeran hogeita hamar soldaduek *We will remember them!* egiten zuten oihu. Gero otoitz bat kantatu zuten denek, *Abide with me*. Nik soinuarekin lagundu nien.

B. A.: Eszena harrigarria, norbaitek ikusiz gero. Loidiko zubi ondoan soldadu britainiar taldea himno bat kantatzen. Ez da eguneroko gauza.

G.: Behin bakarrik gertatu da.

Florentino Goikoetxearen objektuak

B. A.: Ekitaldia eta gero, Alzuetara joan al ziren soldaduak bazkaltzera, monolitoa inauguratu zenean bezala?

G.: Ez, ez.

B. A.: Ondo da... Ba, iritsi gara bukaerara. Eman dugu Florentino Goikoetxearen berri haren hainbat objekturen bidez. Geratzen zaigun bakarra, orain, zure ezaguera ematea da. Orain arte, «gidaria» deitu dizugu, zeren zure eskutik ezagutu baititugu bai lekuak, bai gertaerak eta bai objektuak berak. Adierazi, orain, zure izena eta deitura.

G.: Joxan Goikoetxea.

B. A.: Lanbidea?

G.: Musikaria naiz. Soinujolea.

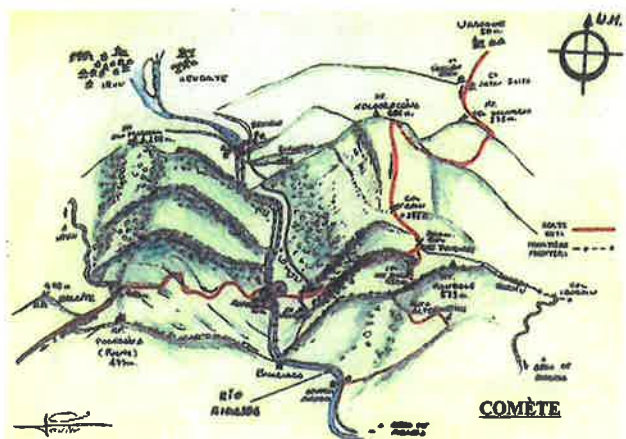
B. A.: Hizketaldia behin eta berriro aipatu dugun Florentino Goikoetxearekin, zer lotura duzu? Haren familiakoa al zara?

G.: Bai, Florentino nire aitonaren anaia zen.

B. A.: Ba, eskerrik asko kontatutako guztiagatik.

Joxan Goikoetxea eta Juan Carlos Jiménez de Aberasturi.

Alzueta (1926?)

Erlojuaren orratzen norabidean, Florentino Goikoetxea, Kattalin Agirre, Elvire de Greef eta Dédée.

Florentino eta Kattalin Agirre

Mort à 82 ans, il n'admettait pas qu'on lui confisque la liberté. Ni à lui ni aux autres

Florentino le « passeur » ou le chemin de l'espoir

De notre correspondant Anne CHATELAIN

Pour son 82e anniversaire, il avait eu comme cadeau un petit avion. Pour le donner, son fils Florentino avait dû aller chercher le certificat d'exportation. Mais ce jour-là, il avait été arrêté par la police française. On lui avait dit qu'il était un passeur. Il avait refusé. Il avait dit qu'il était un homme libre. Il avait dit qu'il était un homme de bien. Il avait dit qu'il était un homme de confiance. Il avait dit qu'il était un homme de bien. Il avait dit qu'il était un homme de confiance. Il avait dit qu'il était un homme de bien. Il avait dit qu'il était un homme de confiance.

Florentino
GOICOETHEA
RATES
14.3.1898 - 27.7.1980
IN MEMORIAM

De Guernica a Nueva York pasando por Berlin

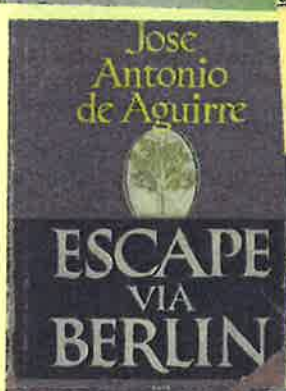
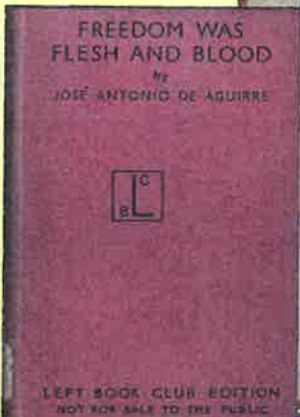

DE GUERNICA A NUEVA YORK PASANDO POR BERLIN

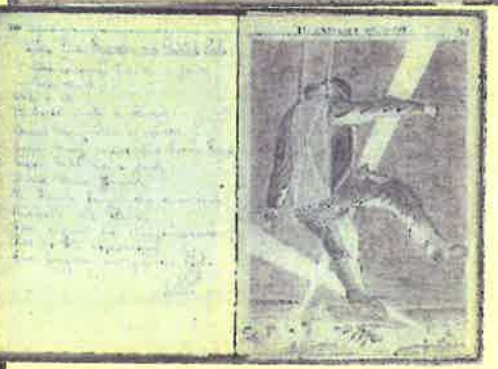
EDITORIAL VASCA EDIZ. S.R.L. MADRID 1961 BURGOS ALBA 1961

Handwritten notes and a circular stamp that reads 'SAN SEBASTIAN 13 SEP 76'.

Handwritten notes on lined paper, including the date '2015.1.14' and '2015.1.14'.

Gernika

JULIAN
ZABALBEASCOA

Itzulpena:
ASUN GARIKANO

Zapelatz isats-gorri bat eskuinerantz okertu eta beherantz abiatu zen, labana bat bezain zorrotz eta finko bere zurruntasunean. Ahoz gora etzanda nengoen belar gizenean, eta nire erriflearen kulatako V-tik segitu nion: erriflearen ipurdia sorbaldan pausatuta, hatza katuan erlaxatuta, arnasa bare. Beste zirkulu bat egin zuen gure gainean; jarraian korronte bat harrapatu, gorantz egin, eta gero eta txikiago bilakatu zen zeruan.

Besteak –Eusebio, Isidro eta Jon– pinu handi baten enberraren kontra eserita zeuden, errifleak magalean zituztela, Eusebiok izan ezik. Eusebio erriflearen kulatako bala-zuloak haztatzen ari zen, eta ardailatuta hitz egiten zuen.

—Bost –esan zuen–. Hau irteera-zulotzat hartuta, hala ere lau. Eta alkandora zulatu didaten hirurak. –Balek uniformearen egindako zuloetan sartu zuen hatza–. Eta belarri ondotik pasatzen sentitu ditudan beste hirurak.

Beste barre batekin, aitaren egin zuen Eusebiok. Gure ardo guztia edana zuen. Aitaren-ka ari zen Elgetako azken tiroketaz geroztik, baina azken ordu erdira arte ez zituen bere pentsamenduak adierazteko hitzak aurkitu.

—Mirari bat da. Beste hitzik ez dago.

—Niretzako zera da miraria –esan zuen Isidrok–, horrenbeste ezerez egonda inguruan, hala ere bala zerbaitekin topatzea.

—Edo batek zure sudur frantses horretan ez ematea –esan nion Eusebiori.

—Mirari bat da –ekin zion berak–. Hemen nago, eta ez nuke egon behar. Patua da. Gertatu behar zuena.

—Nahastua nago –esan zuen Jonek–. Patua da ala miraria?

Betidanik ezagutzen nuen Jon. Gipuzkoako herri berekoak ginen. Eusebio bizkaitarra zen. Azentuagatik, Isidro ere hala izango zela jo nuen. Jon ni baino hiru urte zaharragoa zen. Herrian, ez ginen kuadrilla berekoak, baina astebete lehenago Otxandion elkar ezagutu genuenean jaiotzean banatutako anaien elkartzeari bezala izan zen. Egia esan, inoiz ez nion kasu handirik egin; eta berak ere ez niri, ziur nago. Baina etxetik banatzen zaituzten berrogei kilometroak kontinente bat bezain luze egiten direnean, eta Valentziako eta Sevillako eta Marokoko eta Alemaniako eta Italiako sasikume horiek ahal duten

guztia egiten ari direnean zu menpean hartzeko, aurpegi ezagun bat ikustea baino poz handiagorik ez da, berdin dio norena den. Baina Jon aldatuta zegoen. Gerrak izorratuta geunden denok, esan beharrik ez dago. Aurreko bizitzan, Isidro ere ez zen seguru aski orain bezain zakarra eta umoregabea izango, baina Jon... Lehen, Jon alu bat zen, alu bat beste alu baten barruan eta beste alu baten barruan, errusiar panpina horiek bezala, ireki eta barruan txikiago bat gordetzen dutenak, salbu eta Joneren kasuan, zenbat eta gehiago begiratu, alu handiagoa topatzen zenuela. Ez orain, ordea. Orain sobera afinaturik zegoen gure borrokak sortutako sufrimendua jasotzeko.

—Gauza bat eta berbera dira —esan zion Eusebiok—. Dena holaxe idatzita egotea, era honetan gertatzea istorio hau, miraria da hori.

Ez zen hitz egiteko modu zuzena. Gure gizon gehienek ez zuten halako zortetik izan. Bala batzuen inguruan dantzan ibili izanagatik ardailatuta egotea ulergarria zen, baina sei hilabete lehenago, Donostian sartu zirenean, falangistek soldadu errepublikanoen buru moztuak baionetetan zituztela pasatu zuten inspekzioa. Ez zegoen aparteko arrazoirik pentsatzeko orain ez zirela hain ankerrak izango, eta zortea ez zela baliabide mugatu bat, putzu bat Eusebiok berak bakarrik hustu zuena, Elgetan atzean utzi genuen pelotoiak haraino iristerik izan baino lehen.

Jonek esan zuen:

—Mirariei buruz hitz egin nahi baduzue, mutil bat ezagutzen dut, Domingo... Zuk ere ezagutzen duzu, Xabier.

Baiezkoa egin nuen. Haizea zebilen zuhaitz gainetan, adarrak atzera eta aurrera kulunkaraziz, nire periferiatik sartu eta atera. Intsektu bat nire besoan gora abiatu zen.

—Bikia zen —esan zion Jonek besteei—. Domingo beste edozein bezain normala da, baina bere anaia bikia, gizajoa, uzkurtuta eta okertuta jaio zen. Gure erdia izango da, ezta, Xabier?

—Ezta hori ere.

—Egon eta arnasa hartu, besterik ez daki egiten. Ez berak bakarrik jan, ez bere burua garbitu... Ia ez da jabetzen bere inguruan gertatzen ari denaz.

Mutil koskorretan pare bat aldiz ikusi nuen Domingoren anaia, eta gero berritro urte pare bat lehenago, madalenetako jaietan. Ikuste hutsarekin berotasuna eta inurridura sentitzen nuen lepo atzean gora igo eta belarri atzean zabaltzen. Beste ume batzuk aurrean jartzen zitzaizkion eta entretenitzen saiatzen ziren, baina ni ez nintzen gauza. Kutxa gotor baten moduko gizakia zen, eta oraindik ere eztarria ixten zait hartaz gogoratzen naizenean.

—Zortea da hori, zortetik bada —esan zuen Jonek—. Bala batzuek ez dizutela eman, eta zer —esan zion Eusebiori—. Imajina ezazu Domingo bere anaiari begira eguna joan eta eguna etorri, jakinik bere amaren sabelean txanpon baten jirak erabaki zuela nor bihurtuko zen nor.

—Beste anaiak miraritzat daukan jakin nahi nuke —esan zuen Isidro.

—Milagro izeneko neska bat ezagutzen dut —esan nuen—. Izen hori zuela esan zidan, behintzat. Donostia ondoko Copacabanako puta bat. Sekula ez duzue holako titirik ikusi. Munduko zortzigarren eta bederatzigarren marabilla. Hori bai, miraria!

Besteek iritxo bat egin zuten sudurrarekin, eta Eusebio aurka hasi zen, baina ez nion kasurik egin. Mirariei eta patuari buruzko elkarrizketa hark gurasoak ekarri zizkidan gogora, nola ezagutu zuten elkar aurreko mendearen bukaeran Mondragoeko jaietan. Hantxe gertatu zitzaidan, egun batzuk lehenago, amaz eta aitaz gogoratzea, harrizko horma baten kontra kuzkurtuta eta dardarka nengoela izuak barrabiletatik heldu zidanean, falangisten balek horma zulatzen zuten bitartean.

Gurasoak gazteak zirela, aitarentzat egun erdiko bidea zegoen Mondragoeraino, eta sekula ez zen joango bere lehengusua tematu ez balitz, ustez eta Oñatin ikusitako neska bat

han izango zela. Haren bila pasatu zuten arratsa, aita esan eta esan etxerako bide luzeari ekin behar ziotela, eta lehengusua bereari eutsiz, beste hamabost minutu negoziatuz aldira. Minutu haietako batean, ama kale kantoi batean azaldu eta aitaren begirada erakarri zuen, eta aitak amarena. Nahasialdi fortuito batean, amak lagunak galduak zituen une batez, nonbait, eta aurpegiak aztertzen ari zen, aitarena ikusi zuenean.

Baina orain, zuhaitz gainen mugimenduari begira nengoela, pentsatu nuen: nola ulertu behar zen, Mondragoeko gau hartako egokiera ezusteko haren aurretik gertatutako tragedia eta garaipenen segida guztia, denboran hain atzera zihoana, ezen ikusten nuen bakarra, begiak ixten nituenean, neure ahoa baitzen garrasika, gaua bezalako ur beltzetik atera nahian? Eta hantxe nengoen, hala ere, nire herritik urrun, nire bizitzatik eta nire egun ordenatuen erosotasunetik hain urrun, belar gizenean etzanda erriflea sorbaldañen kontra nuela, ni bezain zorte oneko izandako gudari-lagunei entzuten, zapelatz bat begiz segitzen nuen bitartean –hura ere, seguru aski, antzeko halabeharraren kontra borroka egindakoa une hartan han egoteko. Hain improbablea ematen zuen, non ezinezkoa zirudien dena gertatu zen bezala gertatu izana, eta Eusebio ulertzen hasi nintzen. Baina bizitza zirkunstantzia-segida harrigarritz osatua dago. Erotu egin zintezkeen horretan gehiegi pentsatuz gero, Eusebio ikusi besterik ez zegoen.

Isidroren pentsamenduek nireen ildo bertsua jarraitu zuten nonbait, honela esan baitzion Eusebiori:

—Ez zeure burua patuaren onuraduntzat hartu. Akabo zara bestela. Horren orde, eskerrak eman, putaseme horien amak apuntatzen zekien spermaz fertilizatu ez zituztelako.

Eusebio protestaka hasi zen, baina Isidrok isilarazi egin zuen, eta arnasari eutsi genion bat-batean, orduantxe entzun genuen hots bati tankera hartu nahirik. Begiaren ertzetik, belar izpien artetik, Isidro hanka gainean jartzen ikusi nuen, errifleari bi eskuekin heltzen ziola. Mekanismoa aztertu eta segurua kendu zion. Beste biek gauza bera egin zuten, baina nik belarretan etzanda jarraitu nuen, hotsa garbia baitzen orain. Hegazkinaren motorraren burrunba motela ozenagoa egin zen. Ipar-ekialdetik zetorren, Bizkaiko golkotik. Nire kanoia muturretik kirik egin, eta forma iluna lokalizatu nuen urrutian. Dornier Do alemaniarra Artikoko txori bat bezain arrotza izango zen noizbait gure zeruetan, baina nahiko ikuskizun normala zen orain. Erriflea hegazkinaren aldera mantendu nuen, segurua kendu nion erpuruaz.

—Egon geldirik –esan zien Isidrok besteei. Pinuek ez zuten babes handirik ematen, baina banekien pilotuak ez zigula guri tiro egingo. Bistakoa zen. Ez zion gugatik axola. Hegazkina gure gainetik pasatu zenean, kabinako pilotuak beherantz begiratu zuen. Bere hazpegiak ilunak ziren, bere espresioa amore-emailea. Hain ginen gauza gutxia berarentzat. Eta banekien alferrik izango zela, eta agian kaltea ekarriko zigula, baina hala ere ezin izan nion neure buruari eutsi. Kabroi hark eta bere gisakoek gerra hartara bultzatu gintuzten. Errifleak etzanda egin eta bala-zorroa egotzi zuen. Bere ziztu metalikoak nire entzumena zulatu zuen une batez, baina pilotuak ez zuen ez norabidea aldatu ez hegoak okertzekorik egin gugandik urruntzeko. Aurrera jarraitu zuen, besterik gabe. Han nonbait, nik jaurtitako bala atzera lurrerantz zihoan ezer lortu gabe.

Hegazkina zuhaitzen hostotza garaiaren atzean ezkutatu zenean, motor-hotsa hotzikara ematen zuen burrunba bat besterik ez, Eusebio, aurrez bizia salbatu zion fortunaren balantzarekiko oso minbera, oldartu egin zitzaidan. Jonek atzetik heldu zion.

—Hil egin nahi al gaituzu? –egin zuen oihu Eusebiok. Borrokan, biak lurrera erori ziren.

—Egon lasai –egin zion garrasi Jonek, bi besoekin tinko inguratzen zuela. Ni zutik jarri eta Isidrori begiratu nion. Ezezka ari zitzaigun denoi buruaz.

—Erotu egin al zara? —egin zuen garrasi Eusebiok, berè burua askatu nahian oraindik—. Hiltzeko arriskuan jarri gaituzu denok.

—Ez zuen gure kontra tiro egiteko asmorik —esan nion, baina orduantxe, ipar-ekialdetik oraingoan, koru marmarti bat heldu zen. Jonek Eusebio askatu eta laurok zerura begira geratu ginen bizkarrez bizkar. Eskuadroiairen lerro beltzak —italiar bonbaketariak, oraingoan— hurbiltzen ari ziren. Orain bagenekien ez zeudela gugan interesaturik, eta umeak bezain txunditurik geratu ginen begira.

—Zer asmo dute kabroi horiek? —galdetu zuen Jonek. Zuhaitz atzetik atera ginen eta mendebalderantz jarraitzen ikusi genituen. Aire-erasoaren sirenaren oihartzuna itzuli zuten mendiek. Ergelak bezala gelditu ginen eta itxoin egin genuen. Gero eztanda baten trumoi urruna entzun genuen. Besteei begiratu nien. Haien bekokiak nirea bezala zimurtu ziren, Gernikan edo Sondikan gure gizonik bazen gogoratu nahirik ari ginela.

Eusebiok barre egin zuen.

—Artilleria alferrik galtzen ari dira mamuen kontra —esan zuen.

Baina ni Durangoz gogoratu nintzen, faxistek zibilak bonbardatu zituztenean, eta Isidro hiriaren izena esan zuen ozenki, eta orduan beste trumoi-hots bat egon zen, eta beste bat eta beste bat eta beste bat, eta gutxienez minutu batez leherketek pasatzen zen segundo bakoitza markatu zuten.

Gernika aldera jo genuen korrika, eta orduantxe, atzetik, hiritik zetorren trumoi segida etengabea baino ozenago, intziri egin zuten motorrek, eta nik bizkar gainetik atzera begiratu eta zazpi hegazkin ikusi nituen urrutian. Zetozela, multzoa aldatu egin zen, hegazkinetako batek eskuadroitik alde egin zuen eta. Lurrera bota genuen geure burua hegazkina gure aldera jiratu zenean. Balek belar izpiak ebakitzen zituzten eta lur bigunak *dzup* batekin zurruputzen zituen, gorpuzt batean sartzen direnean bezalatsu. Hegazkina atzera besteengana jiratu eta ez zen guregana itzuli, nik itzultzea espero nuen arren eta horren zain egon banintzen ere. Pinu adarrak baino harago ezkututzen ikusi genituen, eta korrika hasi ginen berriro. Soilgune batera iritsi eta zaldiak ikusi genituen beren esparruan atzera eta aurrera, demonioek zamalkaturik bezala. Zeruertzean, ke zutabe ilunak zeruan gora igo, bata bestearekin elkartu, eta sakabanatu egiten ziren.

Harkaitz batera igo ginen. Gernika haran haren babesean zegoen, baina artean ezin genuen ikusi mendi-magal berde, uhin gisakoen bestaldetik. Arrautza ilunak jausten ziren bonbaketarien sabeletatik. Hain gertu geunden, ezen norbait azkar-azkar paper puska bat erditik urratzen ari balitz bezala entzuten ziren leherketak. Lurrak dardara egiten zuen gure hankapean. Bi hegazkinek likido errausle bat isuri zuten hiri gainera, sua indartzeko. Geunden tokitik ere garrak zerua miazkatzen ikusten genituen. Ehiza-hegazkinak hirirantz murgiltzen ziren, eta lehergai laranja bortitz etengabe bat ateratzen zen haien metrailetetatik.

—Noren kontra ari dira tiroka? —galdetu zuen Jonek.

—Sutatik ihesi doazenen kontra —esan zuen Isidro.

—Soldadu bakar bat ez dago hirian —esan zuen Jonek.

Izukurik begiratzen genuen. Gure errifleek ezin zuten ezer egin horrelako eraso baten aurrean. Han nonbait, gailur baten beste aldean, falangistak uzkurturik zeuden, errausak hoztu orduko arrapaladan abiatzeko prest. Zutabe gehiago igo ziren zerua iluntzera.

—Laster bukatuko da —esan zuen Isidro, ez ziurtasunez, baizik eta hiriaren aldeko otoitz bat bezala.

Baina ez zen bukatu. Zeruan, hegoaldetik, beste bi eskuadroi azaldu ziren. «Ez», esan zuen Jonek. Errepideak metraillatu zituzten, eta Gernikari erasotzen ziotenekin elkartu ziren. Handik minutu batera beste eskuadroi bat etorri zen gure aldera ekialdetik. Bitan banatu, haranaren perimetro guztia okerka inguratu, eta zirkulua itxi zuten atzera,

hirirantz amilduz, dorre beltzak hautsiz. Ezin genuen ezer egin, eta beharbada horregatik herrirantz abiatu ginen aldapan behera korrika. Hankak ni baino askoz aurrerago zihoazen. Jon itzulipurdika erortzen ikusi nuen eta madarikazioka sentitu nuen, baina segituan harrapatu gintuen eta hurrengo muinoa igo genuen. Gailurrera iritsi ginenean haranean sartu ginen. Suaren berotasuna sentitzen genuen, eta eztandak airea kolpatzen, baina ez genuen giza hotsik entzuten, soilik gerraren makineria inor gortzeko modukoa. Hegazkin batek guregana jo zuen diagonalean eta sakabanatu egin ginen, baina guregana iritsi aurretik jaitsi eta harkaitz batek ezkutatzen zuen errepidea metrailatu zuen. Haren sabelerantz begira geratu ginen, zeruan gora zihoala. Zutik jarri eta korri egin genuen berriro, baina gelditu egin ginen harkaitzaren gainera heldu baino lehen. Aurrerago, familia bat barreiatu zetzan errepidean. Aita, ama, bi ume. Berunak aita zatikatua zuen, eta beste hirurak geldi-geldirik zeutzan, beren gorpuak zimitarra arabiar batez ebaki balituzte bezala zabaldurik. Haragi arrosa bat ateratzen zen ebakietatik. Bizirik dagoen pertsona inoiz egongo litzatekeen baino geldiago zeuden. Gaiñean, hegazkina atzera guregana zetorren arku bat eginez.

—Gure laguntza behar dute —esan zuen Jonek. Pertsona batek esan zezakeen gauza iruditu zitzaidan, baina berriro esan zuen, eta jiratu eta haren begien itxura ikusi nuen. Begirada galdua zeukaten. Garbi ikusi nuen. Zernahi dela ere bizirik egoteko behar duguna, osasuntsu mantentzen gaituena eta osorik eusten diguna, alde eginda zegoen haren gorputzetik. Ondora joan eta hanka batetik heldu nion, baina berak astindu batez baztertu eta hildako familiarengana jarraitu zuen. Ez zen gelditu hots egin nionean, eta, hegazkina harengana jaitsi baino lehen, beste guztia gertatzen ikusi nuen. Lurrera bota genuen geure burua eta bala mordo batek harkaitza perforatu zuen hegazkina gure gainetik orroka pasatu eta zeruan biraketa handi bat egiten zuen bitartean. Itsumustuan beste aldera jo eta apuntatu egin genuen, balak jaurtiz kabinarantz. Gure tiroek metalezko kaskoan errebotatu zuten nire kargagailuko azken balak kabinako kristala zulatu arte, eta hegazkinak bira hartu zuen bat-batean. Pilotua nahasturik zegoen, hori besterik ez zen. Egoeraz jabetzeko igo zen baina berehala itzuliko zen guregana. Jiratu egin nintzen. Jon bizkarrez zegoen, bere uniformeak odolez blai. Beste batzuk azaldu ziren mendi gainean, hirirako bidean. Jonen eta familiaren gainetik pasatu ziren behera begiratu gabe. Haien arropak kiskalita zeuden, aurpegiak kedarrak estalita, izuak zabaldurik begiak. Zutitu eta Jonengana jo nuen. Azkar egin nuen bion arteko distantzia eta bere gorputzeraino irristatu nintzen. Nire altzorantz jiratu nuen. Odolak nire praken hankak blaitu zituen. Bere begiak zabalik eta hutsik zeuden. «Jon», egin nuen oihu, astinduak eman ez eta aurpegiak joaz. Belarria bere bularrean jartzera nindoan, baina balak non sartu zitzaizkion eta zer egin zioten ikusi nuen. Eusebio eta Isidro korrika pasatu ziren nire ondotik.

Bizi osoan ezagutu nuen Jon. Ezin nuen besterik pentsatu, ezin nuen erreakzionatu, eta azkenean italiar bonbaketaria entzun nuenerako gure gainean zen. Txistua zeruetako judizioa bezala entzuten da zure gainean dagoenean, entzun nahi ez zenukeen baino entzun behar duzun ipuinaren amaiera bezala, eta leherketak bota aurreko instant hartantxe, airea biriketarik erauzi eta mundua hauts eta ke artean iluntzen ari zela, bonba kontaktua egiten ikusi nuen, eta haren argia. Eusebio bere burua babesten saiatu zen baina bere gorputzak eztanda jaso eta erabat puskatu zen giza gorputzaren inolako ulermenik segitzen ez zuten zentzugabeko zatitan. Odol-nahaste bat bihurtuta, Isidroren gainera egotzia izan zen. Isidro bera atzeraka erori zen, eta baita, jarraian, ni neu ere.

Geroago, Isidro eta biok erreka ertzean kukubilko jarri eta garbitu egin ginen besteekin batera. Kearen eta kordita errearen usaina erantsita geneukan denok. Haren zaporeak eztarri atzea atximurkatzen zidan. Munduari kiratsa zerion. Han urruti, gure atzean, Gernika izandakoaren distira gorria arnaska ari zen gauean. Gutxi batzuk bakarrik jiratu

ziren begiratzera. Isidrok ura atzaparka bota aurpegira eta tanta ilunetan erori zitzaion Eusebioren odolagatik. Gugandik hurbil, emakume batek lokaturik balego bezala heltzen zion bere ume hilari. Inor ez zitzaion hurbildu bestelakorik esatera. Isidro altxatu, eta besteak bilatzen saiatu behar genuela esan zuen. Gure pelotoia Bilbon egongo zen, ziur zegoen. «Ondo da», esan nion. Keak izarrak tapatzen zituen oraindik. Ez nintzatekeen harrituko betiko ezkutatu zirela esan balidate.

Eta halaxe utzi genituen denak atzean. Isidrok ez zuen aipatu, baina ni hari buruz pentsatzen egon nintzen gau hartan, Eusebioren odola aurpegitik eta besoetatik nola garbitzen zuen begiratzen nuen bitartean, eta geroago, gau minean Bilborantz gindoazela: bost balak jo zuten Eusebioren erriflea, lauk irteera-zulotzat hartzen bazen haietako bat, gero hiruk uniformea puskatu baina berari ez zioten urraturik txikiena egin, eta beste hiruk haren burua bilatu baina huts egin zuten nolabait. Hori guztia zer eta handik gutxira Isidro baino metro batzuk aurrerago kokatu eta ezta daren bortxa jasotzeko. Gure amak bi abortu izan zituen nire esperoan geratu baino lehen. Bietako bat aurrera atera balitz, ni ez nintzen kontzebitua izango. Hala behar zuelako baldin bazen hori dena horrela, balez edo hegazkinez gain banuen zertaz beldurtu.

OHARRA: Ipuin honek lehenengo saria irabazi zuen Estatu Batuetako *Glimmer Train Very Short Fiction* lehiaketaren 2014ko deialdian. Berrogei mila lanetik gora aurkezten dira urtero lehiaketa horretara. Egilearekin sinatutako kontratuaren bitartez, *Glimmer Train*-ek ingelesezko eta beste hizkuntza guztietako lehen argitalpenaren eskubideak erosten ditu, baina kasu honetan, ingelesezkoa 2015eko udazkenean argitaratuko bada ere, *Erlean* argitaratzeko baimena eman dute, egilearen eskaerari erantzunez.

Foroa Azkenaldiko liburuak

Lourdes Otaegi

Lourdes Otaegi:

Kaixo, guztioi, zer berri?

Gure artean komentagai izan ditzakegun liburuen artean, *Intemperies*. *Babes bila* izeneko hartu nahi nuke lehenik ahotan. Aurreneko aldiz Lourdes Oñederraren *Intemperies*. *Babes bila* liburuaren izenburua irakurrita, egile beraren Euskaltzaindian sartzeko hitzaldia etorri zitzaidan gogora: «Drift». Eta arrazoa eman nion Ibon Egañari *Berriako* bere iruzkinean esaten zuenean Oñederraren literaturak hitz bakoitzari behin eta berriro begiratzera behar-tzen gaituela, hitzek komunikatzen dutenaz eta isiltzen dutenaz hausnartzera garamatzala, etengabeko zehaztasun ariketan baitihardu. 2013ko nobela honen izenburu arrotzak (latina, omen), beraz, beste hitzaldi hartako ingelesezko ur-lasterra ekarri zidan gogora.

Izan ere, elementuen mende, naturaren indarren aurrean babesgabe, eta ur-lasterraren joan eutsiezinari begira bezala ikusten dut liburu honetako protagonista, Luzia. Eguneroko bizitzaren xehetasunetan bilatzen du bizitzaren zigilua Oñederrak, eta, horretarako, aurreko eleberriko pertsonaiak, *Eta emakumeari sugeak esan zioneko* Teresak baino larritasun guxtiagoz begiratzen dio denboraren joanari oraingo honetan. Hark ihes egiten zuen; Luziak, aldiz, ez. Berez liburuiko lehen obsesioa, hasierako eta amaierako aipamenek iradokitzen digutena, denboraren ur-laster geraezinaren kontzientzia da. Horregatik, bizitzaren alde ausartu eta maitasunaren apustua onartzea hautatuko du protagonistak, Dylan Thomasek iradoki bezala, amorruz egin behar baitzaio aurka argiaren iluntzeari.

Kepa Altonaga

Kepa Altonaga:

Interes handiz irakurri dut *Intemperies*, eta gustura. Ezin dut konparatu Lourdes Oñederraren aurreko liburuarekin: erosi egin nuen, bai, lorturiko sariaren karietara, baina gerora hor geratu zait pendienteen artean tarte baten zain. Horregatik, pozik hartu dut *Intemperies* foro honetarako aukeratuen artean.

Erraz irakurtzen da, konturatu barik ia sartzen zaitu Luziaren bizitzan eta kolkoan, ha-ren Madrilerako joan-etorrietan, eta bai ere, bide batez, liburu alderik alde zipatu duen denboraren joanaren inexorabilitateari buruzko gogoetan. Gogoz irakurri ditut horko guztiak. Izan ere, edade beretsukoa izateak pentsamendu asko konpartitzera eroaten zaitu, adinkidetasunak-edo horretaratuta.

Ez dakit noraino bat natorren Lourdesek –Otaegik oraingo honetan– bere iruzkinean dakarren iritziarekin, alegia, nobelan Oñederra etengabeko ariketan ibili dela hitzen zehaztasuna dela eta. Nire begietarako, egia da, Lourdes Oñederrak badu kezka hori, eta uneren batean explizituki diosku, esaterako (82. or.): «... bulnerablea dela. Uste du hori ezin dela bestela esan. Bulnerablea. Zaurkorra beste zerbait da. Zaur, zauri». Ados, ezinago ados horrekin. Baina, kezka hori gorabehera, nire iritziz Lourdes Oñederrak ez du asmatu nobelan barrena erabili duen esateko moduarekin. Nik neuk altuera gehitxoagokoa gurako nukeen. Sinplegia iruditu zait, errazegia. Planoa. Biluzia. Inolako konplikaziorik gabekoa. Eta ez

Estibalitz Ezkerra

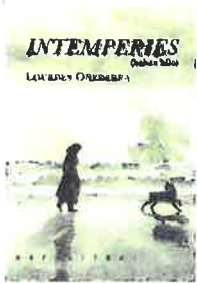
Aritz Galarraga

Jacinto Iturbe

Mari Jose Olaziregi

dakit biluztasun hori zein neurritan zor zaion hizkuntza larrugorritu nahi izateari ideiak eta sentimenduak ageri-agerian gera daitezzen, edo no-raino den ez duelako eraz beztitzen asmatu. Kontua da irakurraldian zehar hainbat biderrez gelditu naizela pentsakor, Oñederrak plasmatuta-koari bestelako formulazioak bilatzen, irakurritakoak ez nau-eta konbentzitu, bai hitzak direla, bai perpausak direla. Nire ustez, estilo jasoago batek onura besterik ez zion ekarriko kontakizunari.

Estibalitz Ezkerra:

Eta emakumeari sugeak esan zion nobelan zein «Anderson anderearen gutizia» ipuinean Lourdes Oñederrak erakutsia zigun idazteko estilo zuzen eta arras pertsonala duela, eta Intemperiesen estilo horri jarraipena emateaz gain urrats bat harago eraman duela esango nuke. Orain, «pertsonala» kontzeptuarekin zehazki zer esan nahi dudan argitu beharra dudala iruditzen zait, Oñederraren azken liburuaren azalak eragindako erreakzioak (neurea besteak beste) tarteko. Maiz erabiltzen da «pertsonala» hitza emakumeek idatzitako literaturaz ari garenean, gizonetako idatzitako literaturatik bereizi nahian gehienbat. Tes-tuinguru horretan pertsonalak esan nahi du intimoa dela, idazlea gure begi aurrean biluztu izan balitz bezala, barne-barneko sentimenduei bide eginez. Inpresioa dut liburuaren azalak horixe iradoki nahi diola irakurleari, sentimenduz beteriko nobela duela esku artean. Eta bai, sentimenduz hitz egiten zaigu Intemperiesen, baina zein nobelatan, emakumezko batek edo gizonetako batek idatzita egon, ez da horrelakorik gertatzen? Akaso sentimendu eta afektuen artean bereizi egin beharko genuke: lehenengoa nobela arrosa eta antzekoekin lotu izan ohi da (sentimentalismoa); bigarrenak, aldiz, kutsu zientifikoagoa du, gorputz eta burmuinaren ahalmen jakin bati buruz ari den aldetik. Jakina, azken adiera hori kontu berri samarra da, historikoki, sozialki, politikoki eta biologikoki sentimenduak (modu orokorrean hartuta) genero jakin batekin lotzeko joerari kontra egitearren. Liburu-azalak sentimentalismoari egiten dio aipamen, nobela bera afektuen gainekoa bada ere. «Pertsonala» hitza bera Oñederraren afektuen gainean idazteko moduari lotuta ulertzen dut, Lourdes Otaegik aipatu bezala gauzak zuzen eta zehatz esateko obsesio horre-

kin, afektuak hitzetara eramatea ez baita kontu erraza. Eta idazleak ez du ezkututzen zailtasun hori, hortik giza harremanen konplexutasuna eta gaizki-ulertzeen mehatxu etengabea.

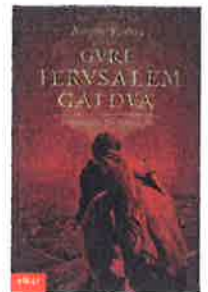
Obsesioez eta hizkuntzaren zehaztasunaz gabiltzala, Iban Zalduaren *Inon ez, inoiz ez* ipuin-bilduma irakurri dut berriki. Egilearen gainerako lanetan bezala ironia handia darie ipuinei, eta haietan jasotako egoerak/gertakariak zehaztasun gupidagabeazaltzen zaizkigu. Oraingoan, baina, arreta deitu dit zenbait ipuinetan

azaltzen den gogoetak bizitzaren eta heriotzaren arteko mugaren gainean. Bizirik daudela uste baina egiazki hilda dauden pertsonaiak, errealitatea ulertu eta onartzeko ezintasunaren edo ukapenaren ondorioz behin eta berriro errepikatzen den (h)istoria, hilik egotearen pareko dena...

Azken batean dena da fikzio, baina fikzio izanagatik ez du esan nahi ondorio materialik ez duenik. Aitzitik, fikzioek (sakratu bihurtzen diren horiek batik bat) heriotzara eraman gaitzakete. Ez heriotza metaforiko edo fikziozko batera, baizik eta heriotza psikologiko eta materialera, euskal gatazka hizpide duten ipuinek azaldu bezala.

Kepa Altonaga:

Nik neuk beste aipamen bi egin gura ditut. Lehenik eta behin, ongietorria *Gure Jerusalem galdua* nobela historiko ederrari eta zorionak Aingeru Epaltzari, *Erresuma eta fedea* trilogia anbiziotsua burutu duelako. Badakigu, «hasiak egina dirudi». Aurreko *Erlea* batean, hirugarrenean, mintzatu ginen lehen bi liburuez, eta orduan aipatu genuen azkenekoa irakurtzeko irrikaz geundela. Badakigu, «eginak urregorri». Eta egiatan azkeneko tomo honek urregorritzko bihurtu du trilogia, hainbat urteren ostetik erarik konplituenean itxi baitu proiektua, Joanes Mailu protagonistaren abenturafi amaiera emanez, eta Leizarragaren eta Axularren arteko fabulazioa konkludituz.

Bestalde, Xabier Amurizaren *4 x 4 operazioa* aipatuko dut. Izatez, titulu hori oso arnasa luzeko proiektu baten katebegia da, laugarrena honezkero. Xabier Amurizak 2007an hasi zuen *Joanak joan* proiektua

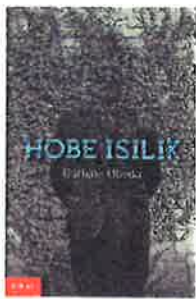
eta lau nobela mardul plazaratu ditu, denetara buruan zazpi baditu ere, Marcel Prousten *Denbora galduaren bilaren* bidetik-edo. Kontua da nobela horiek urteotan ez dutela inolako kritikarik jaso, ez onik ez txarrik, eta jende artean ere ez dutela arrakastarik eduki.

Ammonite bat bezain harrিতuta nauka kontu horrek: ezin dut ulertu. Amurizak badu zer-kontatu eta badu kontatzeko gogoia ere, eta, nire begietarako, prosa aberatsa gauzatu du, zeinean parra-parra agertzen baitira esaldi luzeak, erlatibo anaforikoak, aditz trinkoak edota lexiko ekumenikoa. Ez da errakismo espresiboa Xabier Amurizaren prosaren ahuldade nagusia; bai, beharbada, editore baten falta. Hain zuzen, oparotasun estilistiko hori –gehi hari argumental baten gabezia– izan daiteke irakurleen artean eduki duen harrera eskasaren arrazoia, parte batean behintzat.

Uste dut Xabier Amurizaren ahalegina merezimendu handikoa dela, eta eskertzekoa, zeren inkurtsio ezinago interesgarriak proposatzen baitizkigu normalean zapaltzen ez ditugun lurralde estilistiko lanjerosoetan, bide ibilibakoak urratuz. Uste dut txalotzekoa dela Berrizeko idazlearen lana, nobelarik nobela garatu duelako prosa bat jaso, bizia eta erabilgarria, luze gabe –seguru nago– jarraitzaileak edukiko dituen.

Jacinto Iturbe:

Garbiñe Ubedaren lana aipatuko dut nik. *Hobe isilik* nobela denboran eta geografian egindako bilaketa-bidaia baten kronika da, non Bakartxo, bidaiaren protagonista, gerraren ausiabatzen desagertutako aitona Joseren bila abiatzen baita. Kronika nobelatu honetan, Garbiñe Ubedak kontatzen dizkigunak oztopo handirik gabe garantzen dira: hariaren progresioa, agertzen diren pertsonak eta situazioak, ibilbideak eta albo-bideak, erabiltzen dituen estilo-baliabideak... Liburuaren tamaina eta kapituluka egindako sekuentziazioa lortuta daude. Horiek guztioriek egiten dute irakurlearen interesa mantentzea hasieratik bukaeraraino. Eta bukaeran galdera bat azaleratzen da: noraino da zilegi pertsona batentzat, jakin-min handiena izanda ere, beste pertsona baten bizitzan, intimitatean edo egindako hautuetan kafatzea?

Mari Jose Olaziregi:

Estibalitzek *Inon ez, inoiz ez* liburuaz egin duen iruzkin bati heldu nahi nioke, onartzen badidazue. Finean dena fikzio dela zioskun Estik, eta Zalduaren ipuin-bilduma bikainari ongi egokitzen zaio baieztapena. 38 + 1 ipuinez osaturako liburu honetan, errealitate/fantasia arteko muga ezinezkoa da, ezer baino lehen, hizpide. Ipuin asko «hemen» kokatuta daudela onartuta ere, batez ere euskal gatazka politikoari buruzko narrazioak biltzen dituen bigarren atalekoak, Zaldua fantasiaz baliatzen da egunerokotasun edo errealitate deitzen dugun horren pitzadurak azaleratzeko. Fikzioa, beraz, bizitza deitzen dugun horren egia eta miseriak azalertzeko bide egoki gisara. Eta egia da, halaber, heriotza, berpiztuak... inoiz baino presenteago daudela bilduma honetan, metafikziozko istorioak aurreko liburuetan baino urriagoak diren bezala. Istorioak kontatuz eta kontaktarekin berarekin gozatuz harrapatzen du Zalduak oraingoan irakurlea. Aurreko liburuetan bezala, egoera absurdoak, gehienetan lehenengo pertsona mintzo diren narrazioaile ironiko eta zuzenak, baliatzen ditu idazleak ipuin zinez gogoangarriak idazteko. Aipagarriak iruditu zaizkit, batzuk nabarmentzeko, amatasuna filiazio/afiliazio dikotomiaz haratago deskribatzen duen «Ama» izeneko ipuina, bikote baten egunerokotasun itogarria maisuki kontatzen duen «Williams» ipuina, «Gerra Zibilak» gogoangarria, ETAko komando baten egoera anakronikoarekin ironizatzen duen «Zelula lokartua», edo «Ohean irakurtzea debekatu zidanean» eta «Hiru kontzertu» izenekoak. Badago non aukeratua liburuan!

Aritz Galarraga:

Intemperies eleberriaz, dagoeneko aipatu dituzue gauza dezente. Nire aldetik, pare bat kontutxo soilik. Lehena, eta Estik aipatzen duenaren haritik, portadak ez diola batere mesederik egiten testuari. Juan Luis Landaren lanari diodan errespetutik –ez alferrik, Gabairekin hazitako belaunaldia da nirea–, azalak ez du inolaz ere iradokitzen barruan kontakizunak erakusten duen sendotasuna, trinkotasuna, jarraikortasuna. Nobelak apenas duen istoriorik, baina ordainetan honetaz eta hartaz egiten diren hausnarrak iruditu zaizkit nabarmengarriak, Kepak dioen bezala denboraren joanaren gainekoak, baina baita gizajendearen arteko harremanez, afektu-harremanez, lotura-harremanez egindakoak ere.

Bigarren kontutxo, Oñederraren *Eta emakumeari sugeak esan zion* eleberria gogoan, aurreiritzien inguruko pasadizo bat da. Auskalo lehen nobela hark izandako harrera beroak –«gizarte mailako gertakizuna, guztiok ukitzen gaituen jasokera»– eraginik izan ote zuen nobelak eragin zidan inpresio hotz samarrean. Eta auskalo bigarren nobela hau irakurri aurretik nituen espektatiba ez oso altuek eraginik izan ote duten nobelak eragin didan inpresio jasoagoan. Baina zer da iritzia, ez bada aurreiritziekin konparazio-borroka horretan sortzen den zerbait?

Kepa Altonaga:

Kronika nobelatua dela esanez aurkeztu digu Jacintok *Hobe isilik*, hain zuzen, bilaketa-bidaia baten kronika. Izan ere, egileak, Garbiñe Ubedak, 36ko gerran desagertutako aitona anarkistaren xerka emandako urratsak kontatu dizkigu kronologikoki ia.

Niri asko gustatu zait Garbiñe Ubedak bilaketa horrekin paratu duen nobela. Hor esplikatu digu nondik nora joan den ikerketa, alegia, zelan bideratu duen, eta bai zelan askatu dituen inkognitak eta noraino ebatzi dituen. Protagonista, Bakartxo, emakume arrunta da, alaba biren ama, berriki Hendaiara aldatu dena eta frantsesez erdipurdika moldatzen dela dioskuna. Ile-apaindegira doa hiru hilabetez behin, Evelynenera. Arratsetan alabak eskolatik saltoka ateratzen ikustean konturatzen da duen zorteaz, konturatzen da ere «haurrak handitzen ikusteak dakarren poz eutsiaz», bizimodu oparoaz, zorionaz azken batean. Baina, dioskunez, aitona galduaren gomuta du zelatan, aspaldiko eskutitz batzuk tarteko, eta haren arrastotan jarriko da, Edu senarra laguntzaile duelarik. Bada, emazteki arrunt hori detektibe-lanean arituko da aitona familiari Marseillatik bidalitako gutunetatik abiatuta. Ikerketaren nondik norakoak badu suspentse-amiñi bat, oso gustagarria, nahikoa inprebisiblea baita hurrengo kapituluan etorriko dena. Baina nobelan zehar suspentse horri nabarmen gailentzen zaio Bakartxo ikerketara bultzatu duen dimentsio humanoa, haren dudak eta jakingura.

Kontakizuna, jadanik Jacintok aipatu bezala, oso lortuta dago. Ezin gusturago irakurtzen da, eta horretan sekuentziazioaz gainera badu zerikusirik Garbiñe Ubedak baliatu duen hizkuntza aukerakoak. Neurrikoa iruditu zait. Puntu bakar batean ez naiz konforme gelditu. Txikikeria bat dela irudi luke, baina marratxoaren erabilera asistematikoak armindu nau han-hemenka.

Nolanahi ere, nire ustez *Hobe isilik* edonori gomendatzeko liburua da.

Aritz Galarraga:

Bat nator, oro har, Jacintok eta Kepak *Hobe isilik* eleberriaz esan dituztenekin. Niri ere iruditu zait eleberri bat aski lortua. Liburuaren inguruko kontu paraliterario batzuk ezagutzen ditugu, hemen komentatu bezala kronika nobelatu baten aurrean gaudela esatera garamatzatenak. Estuki lotuta daudela, alegia, autorearen eta kontakizuneko protagonistaren bideak kasu honetan –estuki edo estukiago, Oñederraren eleberrian irakur dezakegun honi kontu egiten badiogu: «bidēnabar edo zuzenean, dena dela autobiografia azken batean, gardenago edo uherrago, baina beti ari garela gure bizitza kontaktzen»–. Eta, bai, Garbiñek ez ezik, beste ubedatar batzuek ere ukitu dute aitona gerra ondotik desagertuaren gaia, musikaren alorrean adibidez. Eleberrian ere gertaera hori da familiaren tatxa, mantxa, bizitza osoan izan dute gogoan. Alde horretatik egilearen bizitzako liburua edo liburuetako bat behintzat izan ote daitekeen susmoa daukat –eta hori ere ondo ezkontzen da Iban Zalduak «La Côte Basque revisited» ipuinean aukeratu duen Truman Capoteren aipuarekin: «Idazleak daukan material bakarra ezagutzen duena da. Behintzat, hori da nik daukadan bakarra: dakidana» –. Baina gauza da kontu paraliterario horiek ezagutu gabe ere berdin funtzionatzen duela bikain liburua; eleberri jakingarria dela, tentsioa ezin hobeto mantentzen duena hasieratik bukaerara, eta aitonaaren desagerpenaz eta bilaketaz gain, familiaren baitako zauriez hitz egiten duena, absentziek duten garrantziaz, memoriak sortzen dituen haize bolada zakarrez, sekretuak edukitzeko eskubideaz edo beharrianaz, biziraupenaz, denik eta pertsonarik zintzoenak daukan ifrentzuaz. Labur, eleberri guztiz gomendagarria da.

Estibalitz Ezkerra:

Iñigo Aranbarriren *Apirila* ekarri nahiko nuke forora. Arrazoi ekonomikoek Euskal Herrian eragindako ezberdintasunaz ari zaigu idazlea bi garai, orainaldia eta Peñafloida kondearen garaia, aurrez aurre jarrita. Ezberdintasuna *longue durée*-n aztertzeke ariketa honek Euskal Herriaren iraganaren gainean (iraganeko izen handi eta loriatsuen inguruan batik bat)

oraindik indarrean dauden hainbat mitorekin hausten du: Peñafiorida kondea eta haren modukoak sortzea eta mantentzea ahalbidetu zuen sistema ez zaigu hain zuzena, hain loriatsua iruditzen, baina jakina, jazartuei, hizki larriz idatzi ohi den historiatic kanpo geratu direnei, ahotsa eman behar zaie bestelako (h)istoriak sortu ahal izateko.

Kepa Altonaga:

Erraz irakurtzen da *Apirila*, Iñigo Aranbarriren azken nobela, niri behintzat aurrekoak baino direktoagoa iruditu zait, ez hain disruptiboa. Oraingo honetan Iñigo Aranbarrik hondoratzen ari den Esteban Alberdi azkoitiarraren tragedia pertsonala aurkezten digu egungo «hondoratze kolektiboaren» erakusgarri gisa, eta hor erakusten digu nola hilabeteak direla lanik gabe dagoen Esteban Alberdi horrek —orobat, emaztea eta ume bikiak gabe geratu denak— egunkarian irakurri duen Nikos Kokkinias 52 urteko taxista atenastarraren tragedia telebistazkoa. Esteban Alberdik bere aldean oso bestelakoa ez den gizonaren infernua berreraikitzen digu batetik eta bestetik eskuratutako txatalez, haren heriotzaren oihartzunak medioetan iraun duen bitartean. Esteban Alberdik ulertu nahi du zerk bulzatu duen Nikos Kokkinias parlamentu aurrean bere buruari su ematera, gardostera. Eta Esteban Alberdi konturatzen da hori ez dela suizidioa izan, hori «hilketa soziala» izan dela, eta horrelako heriotza guztiek arduradunak dituztela, jakina.

Halako batean, baina, Esteban Alberdi 1766ko apirilean itzartu da, hain zuzen Azkoitiako herritarrek matxinatu egin zirenean. Hortik aurrera Iñigo Aranbarrik plano bietan mugiaraziko du Esteban Alberdi hori gaurko krisia eta ordukoa alderatuz, eta, horela, Esteban Alberdik Peñafiorida kondearekin interakzionatuko du eta bai orduko gainerako handikiek, Azkoitiko Zalduntxo ospetsuekin, zeintzuak aurkezten baitzaizkigu matxinada osteko heriotzen arduradun. Hilketa sozialak gaur egun, eta bai ere atzo-herene-gun.

Niri askoz konbentzigarriago iruditu zait gaurko planoak, XVIII. mendekoa baino. Nekezagoa da orain berrehun eta berrogeita hamar urteko eszena bat alzarizatzea, eta hori igartzen da testua irakurtzean. Ni neu erosoago mugitu naiz gure mendean, Iñigo Aranbarrik berreraiki digun Azkoitiko Zalduntxoaren giroan baino.

Beste kontu bat da Iñigo Aranbarrik mito bat hautsi duela esatea, Estibalitzen haritik joanda. Ez dut horrelakorik sentitu *Apirila* irakurtzean. Egia da Azkoitiko Zalduntxoaren «kondaira» gure historiako episodio estelarretako bat dela, pozgarria dela jakitea behingoagatik une eta gune horretan Europako intelektualitatearekin konektatuta egon ziren pertsona batzuk bizi zirela, baina ez dakit noraino mitifikatuta dauzkagun Zalduntxook. Niretzat behinik behin oso esanguratsua da hain zuzen konde eta markesak izatea, eta bestetik Zalduntxo txikirikandi horrekin izendatzea.

Aritz Galarraga:

Iñigo Aranbarrik ariketa labaina planteatu duela iruditu zait *Apirila* eleberriarekin. Esteban Alberdi protagonista, «hutsa zapaltzen» dabilena, begiratzen duen tokira begiratzen duela «bera baino zorientsuagoa dirudien jendea» ikusten duena, erdiko apala: behetia izan nahi ez, eta goikoa izan ezin dena. Eldarnio moduko batean, egungo Azkoiti-Azpeitietatik Peñafiorida kondearen garaikoetara joan-etorrian ibiliko da. Motiboa: «Bistan da bizitzeko era bat dela badoana. Mundu batetik besterako pausoa bizitzen ari da». Orduko hartan bezala gaur. Eta horixe da Aranbarrik hartu duen lehen arriskua, Francisco Etxeberria auzitegi medikuak behin baino gehiagotan aipatu izan duena: ezin dugu iragana eraiki, gaur eguneko interesen arabera. Akaso hori da nobela historiko edo kontu historikoak hartzen dituen edozein nobelaren arriskurik handiena —bestela, gerta daitekeelako Frantziako Iraultza egin baino hirurehun urte lehenago euskal haranetan burdina urtzen zuten Aitor izeneko pertsonaiak existitzea—. Eta bigarrena, arriskua diot, bi istorioak, bi planoak, bi garaiak literarioki ondo uztartzea, ez zedila izan bata bestearen makulu, bestea bataren adabaki. Baina esango nuke egileak asmatu egin duela, bai ikuspuntu historikotik baita literariotik ere, kontakizun sinesgarri bat harilkatzeko orduan. Iruditu zait bikain askatzen dituela bi korapilo labain horiek, eta eskaini digula eleberri bat oso egunekoa, gaurkoaz pistak eskaintzen dituen iraganen ari denean ere.

Jacinto Iturbe:

Hurbilketa interesgarria da Iñigo Aranbarrik egin duena bere *Apirilan*. Bertan Esteban Alberdiaren pertsonaiaren bidez atzoko eta gaurko egoeren arteko kidetasunak tratatzen ditu, jakinik atzoko eta gaurko egoeren arteko ez-kidetasunak irakurlearengan daude-

la, gaurkoa ezaguna egiten zaiolako eta atzokoa, parzialki baino ez bada ere, ikasi egin duelako edo irakatsi egin diotelako. *Apirila* da tokia atzoko horri beste era bateko begiratu bat emateko, hein batean iraganekoak desmitifikatzeko edo humanoago aurkezteko. Eta, nola atera zaio –Aritzen berbetan– «ariketa labain» hori? Oro har, esango nuke ondo irakurtzen den nobela bat dela, baina –Keparekin bat– gaurkoa hobe gauzatuta irakurri dut atzokoa baino.

Mari Jose Olaziregi:

Berandu banabil ere, onartuko didazue Oñederraren *Intemperies* eleberriari buruz zer bait esatea. Ados nago zuen iruzkin gehienekin, denboraren joanaren garrantzia, hitzen zehaztasunari buruzko obsesioa, estilo «pertsonala» deitu diozuenena... guztiak definitzen du nobela. Hasieratik harrapatu nauen eleberria dela esango nuke, aurrekoa baino narratibitate handiagokoa eta Scarpettaren estiloaz esaten denarekin bat egiten duena: trebezia handia erakusten du pertsonaien arima deskribatzen, etengabeko hausnarrean dagoen hiru-garren pertsona narratiboaren bidez. *Eta emakumeari sugeak esan zioneko* egitura zatikatu eta errepikakorra baztertu duen arren, oraingoan ere babesik gabeko pertsonaiak aurkezten dizkigu Oñederrak, estalperik gabe bizitzari aurre egin behar diotenak. Memoria eta sorkuntza berdinduz, literatura erraietatik ateratzen den jarioa dela esaten da nobelan, hitzetara errenditzea kostatzen den zera hori, hain justu. Eta berriro ere, lehenago aipatzen ziren kantari eta idazleak lagun, gizon-emakume arteko inkomunikazioaz hitz egiten da, eta tarteka bakarrik bizi dugun paradisuaz. Bizitza erroitik hondatu dioten Eva ttikiarengan dakusa Luzia protagonistak ezinezko alaba. Lehergailu batek erauzi zizkion (euskal) hitzak berreskuratzen laguntzen diotenean, jasanezina egin zaion (euskal) errealitatea ere gainditzeko pausoak ematen ari dela esango genuke, Victor (desira) lagun.

Lourdes Otaegi:

Intemperies dela eta, batzuen eta besteen ahotan erabili da estilo jasoaren aipamena. Nire iritziz, Oñederrak bere ahotsa aurkitu zuen lehen nobela hartan eta eraginkor zaionez, ez du hura aldatzeko beharrik sumatzen. Olaziregi izan zen liburuaren estilo durasianoa azpimarratzen lehena, haren estiloan esaldi laburrek, lokailu ezak, elipsiek, erritmo azkarrak eta abarrek sortzen duten musikaltasuna deskribatzeko.

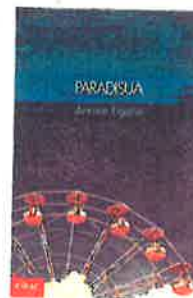
Zehaztasuna ere aipatu dugu eta hori behin eta berriro errepikatzen den lexiko, sinonimia eta arlo semantikoren inguruko kezkan antzematen da. Horrek estilo bat egin du, Oñederraren pertsonaia femeninoen kontzientziaren hariaren erregistroa sortu du. Bere gaietan ere, Marijok esan bezala, Marguerite Durasen itzala edota Doris Lessingena ikus genezake: lehen nobela hartan gizon-emakumeen arteko harremanen inkomunikazioez ziharduen; oraingoan, aldiz, emakumearen kontzientziari denboraren joana zaio kezkarri, bereziki denboraren lausotzea; horregatik, bere gorputzaren inguruko hausnarketak sexua bizitzeko era ezberdinaz edota ama izateko edo ez izateko aukeraz pentsatzera darama.

Kontzientzia hori hitzetan ezartzeko sintaxi karakteristikoa bat du, nolabait dislokatua dena, sentimendu eta bizipenak pulsio moduan jaurtitzen dituen, baina ondotik, autoanalisi zorrotza aplikatuz. Nire iritziz, estilo horixe da egile honen idazlanen lorpenetako bat, inola ere «erraz» hitzarekin lotzerik ez dagoena. Interesgarria izan zen niretzat *Zortzi Unibertso. Zortzi idazle* (2006) liburuan Oñederrak iradokitzea estilo horren jatorriak Arundhati Roy idazlearen eragina zuela, idazle indiarren esaldiaren laburtasunaren musika erakutsi ziola, esaldiaren erritmoari erreparatzen irakatsi ziola.

Emakume moderno baten kontzientziaren islapena den eguneroko baten moduan narratua dago istorioa, eta bat nator korapiloak misterio handirik ez duela, maitasun istorioak dira liburuko mamia, baina emakumearen barne munduaren adierazpen horrek hartzen duen moldeak badu xarmarik. Nortasun propioa garatu du, eta bere idaztanka lirikoak ez du zerikusirik, esate baterako, Miren Agur Meaberren *Kristalezko begi bat* bezalakoekin. Hain ezberdinak dira! Kontu diferentek, kontzientzia ezberdinak, erregistro ezberdinak... eta biak oso erakargarriak!

Mari Jose Olaziregi:

Arrate Egañanaren *Paradisua* (2012) ipuin liburua aipatu nahiko nuke oraingoan. Haur eta gazte literaturako ibilbideagatik, edo Donostia Hiria lehiaketan saritutako *Egia* antzezlanagatik ezagunagoa den egile errenteriarraren «helduentzako» lehenengo liburua dugu berau.

Estilo zehatz eta biluzia, tonu hotza, egileak asmatu egin du ipuinetan azaltzen diren pertsonaiekin istorio deigarriak, harrigarriak ere bai batzuetan, osatzen. Erakargarria, liburua hasten duen «Neguko udareak» ipuinaren sentsualtasuna, udare urtsuz betetako ortuari darion bakea, bertako biztanleen arteko gerren kontrastea. Aipatzekoa, halaber, «Abenduak 21» ipuin gogorrek barneratzen duen pertsonaia puzzlea, bizitza etenen kaleidoskopio bitxia. Indar narratibo nabarmena dute bildumako bost ipuinek eta eurretan topatuko ditu irakurleak, han hemenka tartekatuta, une bitxi ia epifanikoak, paradisu zatiak.

Kepa Altonaga:

Nik ere irakurri dut Arrate Egañaren *Paradisua* ipuin-bilduma, bost ipuin denetara. Ondo idatzita dagoela iruditu zait, eta, Mari Josek esan bezala, neuk ere igarri dut ipuinoi darien indar narratiboa. Bereziki gustatu zaizkit lehena, «Neguko udareak», eta azkena, «Abenduak 21», eta bai bigarrena ere, «Grindavik». Beste ipuin bien kasuan, arazoa izan da ezin izan ditudala sinesgarri kontsideratu, eta berosimilitude-falta hori dela-eta beste harrera bat eduki dute nigan. Alde horretatik makalena hirugarrena iruditu zait —«Paradisua»—, liburuari titulua eman dion arren.

Kezka bat, orain... Ipuin berberak azpimarratu badiugu ere, ez dut uste begi berekin ikusi ditugunik Mari Josek eta biok. Mari Joseri Arrate Egañaren estiloa zehatza eta biluzia begitandu zaio. Nik, berriz, estilo jantzia dela esango nuke, estilo bat apaina. Bestalde, *Intemperies* eleberriaren hitzen zehaztasuna azpimarratu dute bai Mari Josek, bai Estibalitzek eta bai Lourdesek ere. Mintzagai *Intemperies* eduki dudanean «biluzi» aipatu dut esateko moduari erreferentzia eginez eta inplizituki geratu da ez zaidala zehatza iruditu nobelan erabilitako lexikoa, zehazbakoa baino. Beharbada, pare bat adibide jar nezakeen, baina tira. Kontuz bada, zeren, berba berberak erabiltzen ari garen arren —zehatz, biluzi...—, ez baitatoz bat berbon esangurak eta ekiboko suerta daiteke dioguna. Dirudienez hor gabilta, mugaz bestaldeko gure kontaktu bakarrari luzatutako 37 galdera haietako arrain abisalak bezala: ba al dakigu argia eta iluna hitzak bereizten? Ematen du bakoitzak gure erara erabili ditugula.

Lourdes Otaegi:

Koldo Izagirren *Parisen bizi naiz* liburua aipatuko dut foroari bukaera emateko. Musika berezi bat dario

liburuari, «bestelakoa». Indartsua da, eta leuna aldi berean. Halaxe deskribatu zuen Igor Estankonak *Argian* (2013-12-15). Musika horrek narra ni gehienetan Izagirren obretarantz, eta nire iritziz, gure garaiko sorkuntza lanik aipagarrienaren egile da: trinkoa esanahiz eta espresioz oso zaindua. Pentsamendu konplexu eta paradoxikoaren adierazle da eta, halere, zartailua bezain eraginkorra izatea bilatzen du. Apustu itzela egiten dio bere buruari eta iraupen-lasterketarako prest dagoen irakurlea eskatzen dute bere idazlanek, orriz ugariak ez izan arren.

Izagirren pentsamenduaren eta jarrera menderakitzaren adierazle da poema sorta hau, behin berriro. Zuhaitz batean ezarri du bere egoitza «Habia» izeneko poeman, esanez arbola hori «landare arrunta da baina / ez da lerratzen ez da lerroitzen baditu bere zerak» (54.) Izan ere, Izagirren ahotsak kontzientzia kritiko erostezinaren ubide izatea hautatu du aspaldidanik: oraingoan ere, gizartean sumatzen dituen gaiez edota idazleari dagozkion gaiez mintzatzean agertu du mizto hori hutsik egin gabe, prosaz eta hitz neurtuz, koplara erako kantuez, letania gisakoez eta bertso libreez. Modari men egiten ez dioten molde eta estiloetara hedatu du bere luma, ardua garaikideak dituelarik mintzagai; hala, udal politikaz dihardu, esaterako, erraustegia egiteaz, kristautasunaren dogmek gure aurrekoetan utziriko zigiluaz («Golgota»), Guda Zibilean hondatutako edota errepresioa nozitutakoen memoriaz («Jose Manuel enea»), Gernikaz, eta abar.

Izagirren iritziekin bat etorriko zara, ala ez; tinko erantzuteko gogoia piztuko dizu edo, agian, haren alboan jartzeko keinu geraezina sortuko dizu. Baina indiferentzia ez da posible. Bere jokoari amore emanda irakurriz gero, bere erronkari erantzunez gero, ez dizu hutsik egingen gehienetan. Izan ere, «Maitazoro» poeman dioen moduan, «hil ala biziko jokoan/gozo zoro maitazoro» dihardu euskarazko idazte ekintzan, eta antzematen zaio.

KOLDO
IZAGIRRE
parisen bizi naiz

